

T.C.
TARIM ve KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI
Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE BÜYÜKBAŞ VE KÜÇÜKBAŞ HAYVANLARA AIT
ZOOTEKNİ MEVZUATININ İNCELENMESİ
VE
TÜRKİYE'DEKİ DURUM

AB Uzmanlık Tezi

EMİNE ÖZLEM PİDECİOĞLU DEDEYİ
AB Uzman Yardımcısı

ANKARA-2008

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AP	Avrupa Parlamentosu
DSYB	Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği
DİABK	Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı
EAAP	European Association for Animal Production
EC	European Commission
EEC	European Economic Community
FADN	Farm Accountancy Data Network- Tarım İşletmeleri Muhasebe Veri Ağı
FAO	Food and Agriculture Organization-Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
ICAR	International Committee for Animal Recording
IACS	Integrated Administration and Control System-Entegre İdare ve Kontrol Sistemi
INTERBULL	The International Bull Evaluation Service
KKGM	Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü
OTP	Ortak Tarım Politikası
TEDGEM	Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü
TİGEM	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TKB	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
TÜGEM	Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
TÜRKVET	Türk Veteriner Bilgi Sistemi
TDSYMB	Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği

TABLO ve ŞEKİLLER LİSTESİ

- Tablo 1- AB Zootečni Mevzuat Listesi
- Tablo 2- TDSYMB'nde Kayıtlı Irklar Bazında Hayvan Sayıları
- Şekil 1- Birlikiçi Ticarete Tarladan Sofraya Yaklaşımı İle Pazarda Yer Alabilme

ÖZET

Hayvansal üretimden tatmin edici sonuçların elde edilmesi, büyük miktarda genetik değeri yüksek hayvanın kullanımına bağlıdır. Avrupa'da zootekni faaliyetlerinin 19. Yüzyıl'da başladığı bilinmektedir, bugüne değin birçok çiftlik hayvanı ırkı geliştirilmiş ve dünyaya ihraç edilir hale gelmiştir.

Avrupa Birliği, kurulduktan sonra, Üye Devletlerde yürütülen zootekni faaliyetleri olan Yetiştirici Birliklerinin çalışmaları ve safkan damızlık hayvanların Tek Pazar koşulları ile pazarlanması konularında, uyumlu kurallar içinde yürütülmesi gerekmiştir.

Avrupa Birliği zootekni mevzuatı, damızlık hayvanların ve bunların genetik materyalinin serbest ticaretini teşvik ile ıslah programlarının ve genetik kaynakların sürdürülebilir olmasını hedeflemektedir.

AB adaylık sürecindeki Türkiye, ulusal uyum programı ile AB'nin sahip olduğuna benzer, etkin, yeni bir tarımsal yapılanma oluşturmalıdır. Zootekni başlığında, uyum çalışmaları sürdürülmektedir. Büyükbaş hayvanlarda kimliklendirme sistemi oluşturulmuş ve soykütüğü faaliyetleri başlamıştır fakat küçükbaş hayvanlarda bu çalışmalar henüz başlayamamıştır. AB standartlarına ulaşmak için, Türkiye'nin büyükbaş ve küçükbaş hayvan rezervlerinin daha iyi genel bir damızlık politikası çerçevesinde yönetilmesi ve birtakım iyileştirmelere ihtiyacı vardır. Bunun için, öncelikle idari yapının düzenlenmesi, yetiştirici birliklerinin ve yetiştiricilerin desteklenmesi, damızlık hayvan ve ürünlerinin ithalinde dikkatli davranılması gerekmektedir.

ABSTRACT

Satisfactory results in animal production depend to a large extent on the use of domestic animals of high genetic quality. Zootechnics missions have been taking place at European countries since 19th century. During this time there were many high quality livestock breeds developed and imported all over the world.

Following the establishment of the European Union, Union decided to harmonize various zootechnics implementations of the Member States to unify them under the common directives, including concerning breeders associations and marketing of the pure bred animals on single market.

The European Community's zootechnical legislation aims at the promotion of free trade in breeding animals and their genetic material considering the sustainability of breeding programs and preservation of genetic resources.

Turkey as a candidate country, during its national harmonization program, tries to establish a new form of more efficient and modern agricultural structure as EU has. At the Zootechnics Chapter, harmonization studies are going on, identification & registration and establish the herdbook of the bovine species start and on going but the small ruminants' identification and herdbook implementations has not began up till now. Turkey's livestock potential needs better management and many particular amendments to reach the EU standards. Hereby, Turkey needs to adjust its administrative organization and support the breeders and their organizations, and beware of breeding animal importation for safe.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	ii
TABLO ve ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	ix
1. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ZOOTEKNİ.....	13
1. 1. Avrupa Birliği'nde Zootečni Konusunda Sorumlu Kuruluşlar	16
1.1.1. Avrupa Komisyonu, Sağlık ve Tüketiciyi Koruma Genel Müdürlüğü	16
1.1.2. Zootečni Daimi Komitesi	16
1.2. Büyükbaş Hayvanlarda Zootečni Mevzuatı	20
1.2.1.Safkan Damızlık Büyükbaş Hayvanlar	21
1.2.2.Damızlıkların Islah Amaçlı Kullanımları	22
1.2.3.Yetiştirici Birliklerinin Onanması	23
1.2.4.Soykütükleri	25
1.2.5. Performans ve Genetik Değer Tahmini.....	26
1.2.6.Pedigri Sertifikaları	27
1.2.7. Performans ve Genetik Değer Tahmini ve İşbirliğinden Sorumlu Referans Kurumun Atanması	29
1.3. Küçükbaş Hayvanlarda Zootečni Mevzuatı	30
1.3.1.Safkan Damızlık Küçükbaş Hayvanlar	30
1.3.2.Yetiştirici Birliklerinin Onanması	31
1.3.3.Soykütükleri	33
1.3.4. Performans ve Genetik Değer Tahmini.....	34
1.3.5. Islah İçin Kabul	35
1.3.6.Zootečni Sertifikalar.....	35
1.4. Veteriner ve Zootečni Kontroller	37
1.4.1. Birlik İçeri Sınırlarda Veteriner ve Zootečni Kontroller.....	38
1.5. Ülke Örnekleri	40
1.5.1. Danimarka	40
1.5.2.Macaristan	42

2. TÜRKİYE'DE ZOOTEKNİ	44
2.1. Zootekni Konusunda Sorumlu Kuruluşlar	46
2.1.1.TÜGEM.....	46
2.1.2.Komiteler.....	48
2.2. Temel Zootekni Mevzuatı	48
2.1.2. Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu	52
2.2. İlgili Yönetmelikler	52
2.2.1. İslah Amaçlı Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelik	52
2.2.2. Hayvanlarda Soykütüğü ve Önsoykütüğü Esasları İle Çalışma Usulleri Hakkında Yönetmelik	55
2.2.3. Hayvan İslahı Milli Komitesinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik	57
2.2.4. Hayvan Irklarının Tesciline İlişkin Yönetmelik.....	58
2.2.5. Hayvan Gen Kaynaklarının Korunması Hakkında Yönetmelik.....	59
2.2.6. Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Hakkında Yönetmelik	60
2.2.7. Damızlık Süt Sığırlarında Soykütüğü Talimatı	60
2.3. Büyükbaş Hayvanlarda Zootekni Faaliyetleri	61
2.3.1. Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği	63
2.4. Küçükbaş Hayvanlarda Zootekni Faaliyetleri	65
2.4.1 Türkiye Damızlık Koyun –Keçi Yetiştiricileri Merkez Birliği -TÜDKİYEB	68
3. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	69
KAYNAKLAR	77
ÖZGEÇMİŞ	82

ÖNSÖZ

Zootekni başlığı Avrupa Birliği (AB) müktesebatı içinde Hayvan Sağlığı ve Hayvan Refahı ana başlıklarının yanında ele alınan bir ana başlıktır. Ortak AB Zootekni mevzuatı ile ulaşılmak istenen asıl hedefler yetiştiriciliği yapılan hayvanların ve bunların genetik materyallerinin serbest ticaretinin gerçekleşebilmesi ve aynı cins hayvanların soy kütüklerine resmi giriş haklarının olması, birlikler tarafından tutulan kayıtların ve soykütüklerinin (herdbook) uyumlu olmasının sağlanmasıdır.

Hali hazırda sığır ve koyunlarda AB zootekni mevzuatına uyum çalışmaları devam etmekte, ıslahın temel bir kolu olan kayıt sistemleri oluşturulmakta ve safkan hayvan yetiştiricilerinin bir birlik altında toplanması sağlanmaya çalışılmakta, büyükbaş hayvanlara ait soykütüğü (herdbook) kayıtları gerçekleştirilmektedir.

AB Üye Devlerinde hayvanların kimliklendirilmesi ve kayıt sisteminden izlenebilmesi güncel bir şekilde yapılmaktadır ve bir aday ülke olarak Türkiye'nin de bu konuda uyumu yakalaması gerekmektedir, bu konuda çalışmalar devam etmektedir. Şuan Türkiye büyükbaş ve bir kısım küçükbaş hayvanlarının kimliklendirme ve kayıt işlemleri TÜRKVET elektronik ortamında izlenebilmektedir.

AB Zootekni mevzuatının kapsamında her ne kadar diğer tür hayvanlarda bulunsa da uyum sürecinde daha öncelikli olacağı düşünülen, hayvansal üretimde daha önde yer alan ve yetiştiriciliği tarım gelirleri açısından önem arz eden büyükbaş ve küçükbaşlara ait zootekni mevzuatı ile tez konusu sınırlandırılmıştır.

Yapılan çalışma ile öncelikle Avrupa Birliği'nde büyük ve küçükbaş hayvanlarda zootekni mevzuatı incelenerek, Türkiye'nin zootekni konusunda AB mevzuatına uyum çalışmaları ve mevcut durumu incelenecek, AB ile karşılaştırılması yapılacak ve çıkarılacak sonuçlar ve mevcut durum doğrultusunda kimi önerilerde bulunulacaktır.

GİRİŞ

Zootekni tanımı 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu'nda "Hayvan yetiştirilmesi, ıslahı, bakımı-beslenmesi, yem üretimi, hastalıklardan koruma gibi hususları düzenleyerek hayvanlardan daha yüksek verim ve ekonomik verim elde etmeyi sağlayacak teknoloji ve uygulamaları"dır şeklinde yapılmıştır (Anonim 2001). Zootekni-ıslah hayvan yetiştiriciliğinin başlangıcından bu yana bu isimle anılmazsa da, yada bugünkü metotlar kullanılmasa da bir şekilde halk elinde yapılmakta ve daha yüksek verimli, sağlıklı hayvanlar elde edilmesi amaçlanmakta idi.

Çiftlik hayvanları ile yapılan üretimin genel amacı, yüksek ekonomik kazanç elde etmektir. Bu kazancın artırılması, çevresel ve genetik yapının düzenlenmesi yanı ıslah edilmesi ile mümkündür. Bunun için ıslah edilecek populasyonun ayrıntılı olarak tanınmasını gerektirir. Bu tanıma işlemini büyük ölçüde doğru ve düzenli olarak tutulan kayıtlar (pedigri kayıtları, üreme kayıtları, verim kayıtları vb) sağlar (Akbaş 2000).

Avrupa'da zootekni faaliyetleri bir kıta Birlik halini almadan çok önce de uzun yıllar boyunca ciddiye alınmış ve üzerinde çalışılmış bir konudur. Avrupa'ya ait birçok çiftlik hayvanı ırkı geliştirilmiş ve dünyaya ihraç edilir hale gelmiştir.

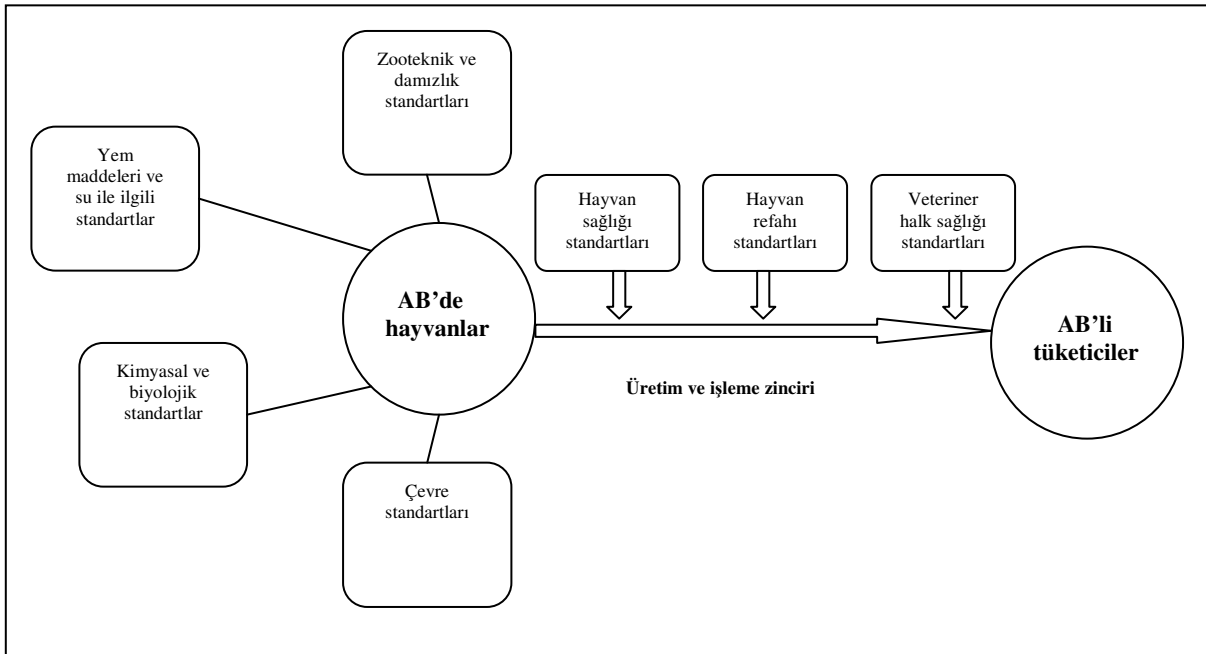
Avrupa'da ilk bilimsel ıslah faaliyetleri metotları çiftlik hayvanlarında seleksiyon ile ıslah konusunda tanınan Sir Robert Bakewell (1725–1795) tarafından geliştirilmiştir, Bakewell çalışmalarına hayvan kayıtlarının tutulması ile başlamış ve bu işlem daha sonra sistematik olarak kullanılmış ıslah faaliyetlerinde kullanılır datalar elde edilebilmiştir zootekni bilim dalının temelleri atılmıştır. Bakewell'in metotları birçok kişi tarafından takip edilmiş ve 18 ve 19. Yüzyıl başlarında gelişmiş hayvan ırkları tasarlanmasına imkân sağlamıştır (Anonim 2008 a).

Avrupa'da sığır ıslahı çalışmalarının 1822'de kurulan 'Soykütüğü Örgütü' gibi oluşumlar ile 19. Yüzyılın ilk çeyreğinde başladığı bilinmektedir. Daha sonra kurulan 'Verim Kontrol

Birlikleri', 'Bilgi İşlem Merkezleri' ve 'Yapay Tohumlama Merkezleri' ile sığır ıslah programları kesintisiz sürmüştür. Yetiştiricilerinde 'Yetiştirici Birlikleri' ile organize olduğu bir yapıda güçlü bir iş bölümü ve bilgi alış verişi sağlanmıştır (Akbaş 2000).

Seleksiyon çalışmaları sonucu elde edilmiş ilerlemenin göstergesi olan yüksek verimli hayvan ırklarının korunması ve geliştirilmesini tesis etmek üzere ve elbette AB Ortak Tarım Politikası (OTP) içinde uygulanmakta olan serbest piyasa ekonomisinin bir getirisi olarak bu tarz çalışmalar için tüm Üye Devletlerde kural birliği oluşturulması, ticareti yapılan her hayvan ve ürünlerinin Pazar gereksinimleri yerine getirebilmesi için bir takım temel mevzuatlar ile hayvan ve ürünler ticareti düzenlenmiştir.

Avrupa Birliği'nde OTP içinde hayvanların tüketiciye ulaşana değin süren zincir içinde yerine getirilmesi gereken bir takım kurallar vardır. Şekil 1'de tarladan sofraya yaklaşımı görülmektedir.

Şekil 1- Birlikti ticarete tarladan sofraya yaklaşımı ile pazarda yer alabilme.(European Commisison 2008)

Hayvanların kimliklendirilmesi ve kayıt altına alınması, bu hayvanlarının hareketlerinin ve verimlerinin izlenebilmesi, zooteknik, epidemiolojik çalışmaların yapılabilmesi için olmazsa olmaz bir başlangıçtır. Bilindiği gibi hayvanların genetik değerinin ve genetik ilerlemenin bilgi olarak kullanılabilmesinin en önemli ayağı düzgün kayıt tutabilmekten geçmektedir. Zootekninin de uğraşlarından biri olan kayıt tutulması nihai hedefe ulaşmada kullanılacak metotlardan biridir.

Sığır Cinsi Hayvanların Kimliklendirilmesi konusundaki temel mevzuat; 1760/2000/EC sayılı “Sığır Cinsi Hayvanların Kimliklendirilmesi ve Kayıt Altına Alınması İçin Sistem Kurulması” ile ilgili AP ve Konsey Tüzüğüdür (Anonymous 2000 a). Koyunların-keçilerin kimliklendirilmesi konusunda temel mevzuat ise 21/2004/EC sayılı koyun ve keçilerin kimliklendirilmesi ve kayıt altına alınması için sistem kurulması hakkında Konsey Tüzüğüdür (Anonymous 2004).

Avrupa Birliği ve Türkiye için de hayvan kayıt sistemleri tek başlarına da bir önemleri olmasının yanında diğer elektronik izleme araçlarının yani IACS, FADN gibi yatay konuların bir parçasını oluşturmaktadır. Avrupa Birliğinde yatay konuların sonucunda tek çiftlik ödemeleri hesaplanmakta bir çiftçinin tüm varlığı çalışmaları tek sistemden izlenebilmekte “tarladan çatala” yaklaşımı içinde izlenebilirlik sağlanmaktadır. Ayrıca hayvanların hareketlerinin izlenmesi salgın hastalıklar ile mücadelede önemli bilgiler vermektedir ve yapılacak planlamalar bu bilgiler ışığında şekillenmektedir. İzlenebilirlik Avrupa Birliği’nde çiftlik hayvanlarının, kimliklendirme ve kayıt altına alma, küpeleme, kayıt edilme ve tüm hareketlerinin nakillerinin, kesimlerin ve sonrasında etlerinin merkezi bir veri bankasında saklanmasını anlamına gelmektedir (Yayınlanmamış DİABK Notu).

Avrupa Birliği Üye ülkelerinde hayvan kimliklendirme ve kayıt sistemi büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarda (diğer hayvan türleri içinde) yürütülmektedir ve bir zorunluluktur ve bir aday ülke olarak Türkiye’nin de bu konuda uyumu yakalaması gerekmektedir bu konuda çalışmalar devam etmektedir.

Türkiye’de ise Cumhuriyet Döneminden sonra başlanan zootekni çalışmaları yerli ırkların korunması ve ıslah edilerek daha iyi hale getirilmesi veya dünyada kabul görmüş kültür ırklarının yetiştiriciliğinin yapılması kolları ile halen günümüzde de sürdürülmeye ve Avrupa Birliği adaylık sürecinde AB mevzuatının çerçevesine oturtulmaya çalışılmaktadır.

Şuan Türkiye büyükbaş ve bir kısım küçükbaş hayvanlarının kimliklendirme ve kayıt işlemleri İl Kontrol Müdürlükleri Hayvan Hareketleri Şubelerince resmi veteriner hekimler ve yetki verilmiş özel veteriner hekimler tarafından ve Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliklerince yapılabilmektedir ve bu kayıtlı bilgiler TÜRKVET elektronik ortamında izlenebilmektedir.

Hali hazırda sığır ve koyunlarda AB zootekni mevzuatına uyum çalışmaları devam etmekte, ıslahın temel bir kolu olan kayıt sistemleri oluşturulmakta ve safkan hayvan yetiştiricilerinin bir birlik altında toplanması sağlanmaya çalışılmakta, büyükbaş hayvanlara ait soykütüğü (herdbook) kayıtları gerçekleştirilmektedir.

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ZOOTEKNİ

Zootekni başlığı Avrupa Birliği (AB) müktesebatı içinde Hayvan Sağlığı ve Hayvan Refahı ana başlıklarının yanında ele alınan bir ana başlıktır.

Zootekni terimi tek tırnaklıların, koyun keçi , büyükbaş hayvanların safkan olarak yada pedigriyi yetiştirmesini ifade etmekte kullanılan bir terimdir (Anonim 2008 b).

AB zootekni mevzuatının temel hedefleri damızlık hayvanların ve bunların genetik materyallerinin standardize edilmiş ürünler olarak serbest ticaretinin yapılabilmesi ve aynı ırka ait hayvanların resmi olarak bir soykütüğüne girebilme hakkına sahip olmasıdır. Avrupa Birliği içindeki zootekni mevzuatı ile ulaşılabilecek hedefler de, Yetiştirici Organizasyonlarının (Birlikleri) tanınması, pedigri sertifikaları, soykütüklerine girişleri yöneten kriterler, performans testleri ve genetik değerin tahmin edilmesi , damızlık olarak kabul edilmenin uyumlu olabilmesi olarak sıralanmaktadır (Anonim 2008 c).

AB Ortak Tarım Politikası (OTP) kapsamında, hayvansal üretimden tatmin edici sonuçların elde edilmesinin, büyük miktarda genetik değeri yüksek hayvanların kullanımına bağlı olduğu kabul edilmektedir. Birlik, zootekni mevzuatı ile yetiştiricilik programlarının ve genetik kaynakların korunmasını-sürdürülebilirliğini, damızlık hayvanların ve bunların genetik materyalinin serbest ticaretinin teşviki ile hedeflemektedir. AB zootekni konuları uyumlaştırılmış kurallar tabanında onaylanmış birliklerin yetiştiricilik programlarını ve zootekni mevzuatını içermektedir.

Zootekni mevzuatı ile ulaşılmak istenen asıl hedefler yetiştiriciliği yapılan hayvanların ve bunların genetik materyallerinin serbest ticaretinin gerçekleştirilmesi ve aynı cins hayvanların soy kütüklerine resmi giriş haklarının olması, birlikler tarafından tutulan kayıtların ve soykütüklerinin (herdbook) uyumlu olmasının sağlanmasıdır.

AB Zootekni mevzuatı büyükbaş hayvanların (sığır ve bufalo), domuzlar, koyun ve keçiler, tek tırnaklılar (at ve eşek), at yarışları, yetiştiriciliği yapılan diğer hayvanlar ve Üçüncü ülkelerden

ithalat bölümlerini içerir. Bu bölümlerde de Temel Direktifler, soykütükleri, Yetiştirici Birlikleri, sperma-ova-embriyo ticareti, damızlık olarak kabul, soy kütüklerine girişler, performans testleri ve genetik değerin tahmini, pedigri sertifikaları (hayvanlar ve sperma, ova, embriyo için), Üçüncü ülkelerden ithalat, onanmış Birlikler ile finansman ve yarışmalara ilişkin özel düzenlemeleri kapsamaktadır (Anonim 2008 d). Tüm AB zootekni mevzuatı Tablo-1’de yer almaktadır.

Temel zootekni mevzuatı sayesinde Birlik içindeki zooteknik faaliyetler, Yetiştirici birliklerinin tanınması/onanması, soykütüklerine girişleri, pedigri sertifikalarının düzenlenmesi, performans testlerinin gerçekleştirilmesi ve genetik ilerleme elde edilmesi, ıslah çalışmalarının onaylanması konularında uyumlu hale getirilmiştir (Anonim 2008 e).

Ortak mevzuatın sonucu olarak, bir Üye Devlet tarafından onanmış Yetiştirici Birliğince kayıt altına alınmış olan hayvanlar, başka bir Üye Devlet içindeki ait olduğu ırk soykütüğüne kabul edilmek zorundadır. AB Yetiştirici birliklerinin tanınması ve soykütüklerine girişe ait uyumlaştırılmış kurallar ile amaçlanan hedefe ulaşılmaktadır.

Tablo 1-Temel AB Zootekni Mevzuat Listesi (Anonim 2008 d)

	Sığır	Domuz		Koyun/Keçi	Tek tırnaklılar	Diğer hayvanlar
		saf ırk	hibrit			
Temel Direktifler: soy-kütükleri, Yetiştirilme birliği, sperma ova embriyo	77/504/EEC Direktif	88/661/EEC		89/361/EEC	90/427/EEC	91/174/EEC
Damızlığa kabul	87/328/EEC	90/118/EEC	90/119/EEC	90/257/EEC.	-	-
Yetiştirici birliklerinin onanması	84/247/EEC.	89/501/EEC	89/504/EEC	90/257/EEC.	92/353/EEC	-
Soy kütüklerine girişler	84/419 /EEC	89/502 /EEC	89/505/EEC	90/255/EEC	96/78/EEC	-
Performans testleri ve genetik değerlerin değerlendirilmesi	2006/427/EC	89/507/EEC		90/255 /EEC	96/78 /EEC	-
Pedigri sertifikaları	2005/379/EC	89/503 /EEC	89/506/EEC	90/258/EEC	93/623/EEC 2000/68 /EEC 96/79/EC	
Üçüncü Ülkeden İhraç Pedigri sertifikaları Onanmış Birlikler	94/28 /EC 96/509 /EC - 96/510 /EC 2006/139 /EC				(93/623/EEC)	
Özel düzenlemeler	INTERBULL 96/463/EEC Mali Yardım				Yarışmalar 90/428/EEC Veriler 92/216/EEC	

1. 1. Avrupa Birliđi'nde Zootečni Konusunda Sorumlu Kuruluřlar

1.1.1. Avrupa Komisyonu, Sağlık ve Tüketiciyi Koruma Genel Müdürlüğü

Avrupa Komisyonu, Sağlık ve Tüketiciyi Koruma Genel Müdürlüđü (DG Health and Consumer Protection) Hayvan Sağlığı Birimine bağlı olan gıda güvenliği, bitki sağlığı, hayvan sağlığı ve refahı, uluslararası sorunlar müdürlüğü ve buna da bağlı hayvan sağlığı ve refahı, zootečni E2 biriminin öncelikle çalışmakla yükümlü olduğu mevzuat konuları

- a) canlı hayvan ve ürünlerinin ithal ve ticaretindeki sağlık politikası
- b) hayvan hastalıkları izlemesi ve eradikasyon programları
- c) hayvan refahı
- d) zooteknik tedbirler
- e) veteriner harcamalarıdır.

Bu birim dışında, Komisyon'nun veterinerlik alanında danışma ve düzenleyici komitelerin görüşlerine büyük oranda ihtiyacı olmaktadır.

1.1.2. Zootečni Daimi Komitesi

Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği Konseyi ve Avrupa Parlamentosu üçlü yapısı mevzuat hazırlıkları sırasında çalışma grupları ve komitelerini kullanmaktadırlar. Komiteler mevzuat hazırlıkları sırasında büyük bir rol oynamaktadırlar. Komisyon, komiteleri kuralların uyumlaştırılması ve uygulanmaya sokulmasından önce ulusal yöneticiler ile konuyu tartışabildikleri, fikir alışverişinde bulunan bir ortam olarak değerlendirmektedirler. alışmalar sırasında komiteye bir öneri hakkında danışabilir ve ilgili komite Komisyona görüşünü sunar. Farklı kategoride komiteler bulunmaktadır, bunlar danışma komiteleri, yönetici ve düzenleyici komitelerdir (Anonim 2008 f).

25 Temmuz 1977 tarihli 77/505/EEC sayılı Konsey Kararı ile Zootečni Daimi Komitesi (The Standing Committee on Zootechnics) kurulmuştur (Anonymous 1977 b). Bahse konu kararın içinde Üye Devletlerden gelen uzmanlardan oluşan Daimi Komitenin kurulma amacının, Üye Devletler ile Komisyon arasındaki yakın işbirliğini güvence altına almak ve Komisyonun konu ile ilgili uzmanlara danışmasını mümkün kılmak olarak bildirilmiştir ve söz konusu komite kendi alanı olan zooteknide yetkilendirilmiştir.

Zootečni Daimi Komitesi, Üye Devletlerin temsilcilerinden ve Başkan olarak bir Komisyon temsilcisinden oluşmaktadır. Komisyon içinde gündemde olan konular ve Başkan inisiyatifiyle veya bir Üye Devletin talebi üzerine dile getirilen diğer sorunlar mütalaa edilebilmektedir.

Zootečni Daimi Komitesi, performans izleme ve genetik değerin tahmini metotları, yetiştirici birlik ve organizasyonlarının onanma-tanınmasına hükmeden kriterler, soykütüklerinin kurulmasına dair kriterler, soykütüklerine girişi belirleyen kriterler , pedigri sertifikasında belirtilmesi gereken özellikler gibi kuralları belirler (Anonim 2008 g).

1.1.3. ICAR (International Committee for Animal Recording- Uluslararası Hayvan Kayıt Altına Alma Komitesi)

Uluslararası Hayvan Kayıt Altına Alma Komitesinin amacı çiftlik hayvanlarının verimlerinin kayıt altına alınmasının işlemlerinin gelişimini ve ilerlemesini ve değerlendirilmesini amaçlayarak bu faaliyetleri teşvik etmektedir.

ICAR ve 1988 yılından bu yana işlevini ICAR'ın alt birimi olarak sürdüren INTERBULL'un birlikte yürüttükleri bir dizi çalışma sonunda, üye ülke ve örgütler tarafından gerçekleştirilen genetik değerlendirmeler sırasında kullanılan metotlarda önemli farklılıklar saptanmıştır. Bunun üzerine; bir örnekliliği sağlamak, değerlendirmenin niteliği ve isabet oranını yükseltmek amacıyla bir seri çalışma yürütülmüş ve 30 Mayıs 2002 tarihinde gerçekleştirilen genel kurulda

“kayıt tutmada uluslararası mutabakat” adı altında bir dizi kural kabul edilmiştir (Kumlu, Akman 2004).

ICAR ekonomik önemi olan karakteristik özelliklerin ölçümü için tanımlama ve standartların oluşturulmasını amaçlayarak, çiftlik hayvanlarının performans kayıtlarının ve bunların değerlendirilmelerinin iyileştirilmesi ve gelişmesini desteklemekte olan uluslararası, kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. 1951 Mart ayında Roma’da küçük bölgesel bir organizasyon olarak kurulmuş olan ICAR şimdilerde uluslararası boyut kazanmıştır. Bugün 46 ülkeye ait örgütler ICAR üyesidir. Hayvan kaydı ve verimlilik değerlendirmesinde standardizasyonda dünya çapında bilinen bir organizasyondur. Başlıca amacı, ekonomik öneme sahip uygulamaların ölçümünün standartlaştırılması ve tanımlamaların formüle edilmesi yoluyla çiftlik hayvanı kaydı ve değerlendirmesinin gelişimini teşvik etmektir (Anonim 2008 h).

Bugün Organizasyon Paris’te, Fransa yasalarına göre çalışmalarını sürdüren kar amacı gütmeyen uluslararası bir sivil toplum kuruluşudur. ICAR’ın başlıca görevi, organizasyon üyelerinin kendi başlarına elverişli şekilde yapamayacakları faaliyetleri gerçekleştirmelerine katkı sağlamaktır. Bu hususta ICAR, organizasyon üyelerinin işlerini yürütüp, geliştirmelerinde kendilerine fayda sağlayıp, bilgi sağlayacak hizmetlerde bulunmalarına yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte, kayıt altına alma ve değerlendirmede fayda sağlayacak bilgi ve hizmetler sağlamakta ve böylece ICAR üye kuruluşlarınca sağlanan hizmet talebini arttırmaktadır. Ayrıca, ICAR, hizmetlerin sağlanmasını kolaylaştırmak amacıyla standart ve kılavuzlara ulaşmada ve ICAR üyeleri arasında hem ulusal hem de uluslararası bilgi alışverişi sağlanmasında rol oynayıp, üye kuruluşlar yoluyla aynı amaca ulaşmak için birlikte çalışabilecekleri birimler kurulmasına yönelik faaliyetler göstermelerine yardımcı olmaktadır.

ICAR’ın, tüm üyelerinin bilimsel temele dayalı tavsiyeler ve kılavuzlar oluşturulmasında tam katılımlarını şart koşmaktadır. Söz konusu kılavuzlar, üye ülkeler arasında kayıt altına almada tatmin edici düzeyde bir örneklik sağlanması doğrultusunda minimum şartları belirtmekle birlikte, uygulanacak metodun seçiminde azami düzeyde esneklik imkanı tanımaktadır (Anonim 2008 h).

Komitenin başlıca görevleri şu şekilde sıralanmıştır;

- ICAR hayvanların tanımlanması, soy kayıtları, performans ve değerlendirmelerinin kayıt altına alınması ve bulguların yayımlanması amacıyla kurallar, standartlar ve spesifik kılavuzlar hazırlamak.
- Uluslararası organizasyonlar, kamusal otoriteler ve endüstri alanları arasında hayvan performans kayıt ve değerlendirmelerine dair tüm aktiviteleri kapsayacak şekilde işbirliği ortamları yaratmak.
- Hayvanların değerlendirilmesi için performans kayıtlarının bulgularının kullanımını destekleyici çalışmalar yürütmek.
- Performans kayıtları ve değerlendirme sonuçlarını gösteren raporların yayımlanmasını ve bulguların pratiğe dökülmesini sağlamaktır.

Ayrıca, kuruluş çalışma konularına ilişkin makale, dergi ve yayınların yayımı, dağıtımı, seminer organizasyonları, seçilmiş öğrenci veya araştırmacılara yönelik burs sağlanması gibi konularla da ilgilenmektedir (Anonim 2008 1).

1.1.4. INTERBULL (The International Bull Evaluation Service- Uluslararası Boğa Değerlendirme Hizmetleri)

ICAR'ın bir alt komitesi olarak faaliyet gösteren kar amacı gütmeyen, uluslararası boyutta sığırların genetik değerlendirme çalışmalarının gelişmesini teşvikle yükümlü bir kuruluştur. INTERBULL 1983 yılında ICAR, EAAP (European Association for Animal Production-Avrupa Hayvan Üretimi Birliği) ve IDF (International Dairy Federation- Uluslararası Sütçülük Federasyonu) birleşik girişimi ile geliştirilmiş bir organizasyondur. INTERBULL 1988'de ICAR'ın daimi bir alt komitesi haline gelmiş kurucu örgütler olan EAAP ve ADF ve ayrıca FAO tarafından desteklenmeye devam edilmiştir. Dünyada uluslararası semen, ova ve embriyo ticaretin artışı ile çiftçilerden gelen genetik değerlerin karşılaştırılması taleplerinin karşılanması gerektiği ve genetik değer tahminleri için kullanılan farklı yöntemlerin bulunması, ıslah amaçlarının farklı olması, farklı yetiştirilme ortamları gibi farklılıklar yüzünden ülke içinde dahi karşılaştırmaların bir örnek yapılamıyor olması nedenleriyle bu organizasyona ihtiyaç

duyulmuştur. Bu sorunları ortadan kaldırmak adına INTERBULL, üye ülkelere uluslararası bilgi değiş tokuş edebilecekleri bir ortam yaratarak, sığır genetik değer tahminleri yapmak için daha efektif metotlar önermeye başlamıştır.

İlk uluslararası değerlendirme sonuçlarını 1994 yılında yayımlanmaya başlamış. 1996 yılında Avrupa Birliği INTERBULL'u sığır verimlerini değerlendirme konusunda referans kurumu olarak atamıştır (Anonim 2008 i).

INTERBULL, ICAR tarafından atanmış 9 üyeden oluşan izleme komitesince yönetilmektedir. Komitenin hedefi strateji oluşturulması, önceliklerin belirlenmesi, çalışma program ve bütçenin belirlenmesidir.

2003 yılından bugüne iki komite daha INTERBULL içinde çalışmaktadır birincisi bilimsel istişare komitesi diğeri de INTERBULL teknik komitesidir. INTERBULL üyelerine diğeri üye ülkeler ile bilgi alışverişinde bulunabilecekleri uluslararası iletişim yolu sağlamakta, uluslararası araştırma ve gelişmelerden üyelerini haberdar etmekte kendisi de araştırmalarını sürdürmektedir. 25'in üzerindeki üye ülkeye ait sığırlarda genetik değer tahmini gerçekleştirmekte bu sonuçları yayınlamaktadır ve üye ülkelere genetik değerlendirme konusunda teknik destek (kayıt sistemleri, tavsiye edilen kodlamalar, ulusal değerlendirme sistemleri) sağlamaktadır. INTERBULL uluslararası bilgi değiş tokuşu sayesinde üyelerinde büyük bir genetik ilerleme sağlanmasına katkıda bulunmuştur (Anonim 2008 i).

2008 yılı için sığır ıslah programına 90.000 Euro harcanmıştır (Anonim 2008 j).

1.2. Büyükbaş Hayvanlarda Zootečni Mevzuatı

AB'nin sığır türü safkan damızlık hayvanların birlik içi ticareti ile ilgili temel kanun 77/504/EEC sayılı Direktiftir. Direktif ile ortaya konulan kurallar, Birlik içinde serbest ticaretin yapılabilmesi için safkan damızlık sığırların taşınması gereken vasıfları tanımlar (Anonymous 1977a).

77/504/EEC sayılı Direktif için daha sonra uygulama direktifleri çıkarılmıştır. Bunlar yetiştirici birlikleri, pedigrı sertifikaları, damızlık olarak kabul edilme, INTERBULL gibi konularda olması gereken koşulları ortaya koymaktadırlar.

Üye Devletler, safkan damızlık sığırlar ve bunlara ait semen, ova ve embriyoların Birlik içi ticareti sırasında bir pedigrı sertifikası hazırlanmasını talep edebilirler. Safkan damızlık hayvanlar Üçüncü ülkelerden ithal edilmeleri durumunda, bu hayvanların geldikleri ülkede bir soy kütüğüne kayıtlı olduğunu ispat eder nitelikte bir pedigrı sertifikasına sahip olması gerekmektedir (Anonim g).

1.2.1.Safkan Damızlık Büyükbaş Hayvanlar

Safkan damızlık büyükbaş hayvanlar hakkındaki temel direktif “Safkan Damızlık Sığır Türü Hayvanlar Hakkında 25 Haziran 1977 Tarih ve 77/504/EEC Sayılı Konsey Direktif”tir. Bu direktifin hazırlanma amaçları gerekçeler kısmında, Birlik tarımı içinde sığır yetiştiriciliğinin önemli yer tutması, ve tatmin edici sonuçların büyük miktarda safkan hayvanın yetiştirilmesine bağlı olması, çoğu Üye Devletlerin ulusal programları dahilinde hali hazırda ıslah programlarının bulunması ve bunların ülke ülke farklılık göstermesi, bunun da Birlik içi ticarete engel oluşturması, bu farklılıkların ortadan kaldırılması ile tarımsal üretimde bir artış sağlanacağı ve safkan hayvanların Birlik içi ticaretinde bir serbestlik kazandırılması olarak ortaya konmuştur.

Temel direktifin kabulü ile daha sonraki aşamalarda da Üye Devletlerin ve Daimi Zootečni Komitesi'nin yakın işbirliği içinde uygulamaya dair kararları alacağı belirtilerek ve Üçüncü ülkelerden ithal edilecek olan safkan sığırlarda mevcut Birlik kurallarından daha az katı olması durumunda bunun gerçekleşmemesini temin edilmesi koşulları ile bu direktif kabul edilmiştir.

Direktifte safkan damızlık sığır türü hayvan tanımı: “Ebeveynleri ve büyük ebeveynleri aynı ırka ait soykütüğüne girmiş yada kayıtlı ve kendisinde bu kütüğe girmiş veya kayıtlı ve kayıt edilemeye uygun olan mandalar dahil sığır türü hayvanlardır” olarak yapılmıştır. Hayvanların kayıt edildiği soykütüğü ise “Üye Devlet tarafından resmen onaylanmış yetiştirici birliği veya örgütü yada bir resmi kurum tarafından oluşturulmuş içinde safkan sığır türü hayvanların kökenlerine atıfta

bulunularak ait oldukları ırka kabul edilip kayıt altına alındıkları herhangi kitap, kayıt veya veri ortamı” olarak tanımlanmıştır.

Yine bu Direktif Üye Devletlerin zootekni platformunda safkan sığır türü hayvanların ve bunların semen, ova ve embriyolarının Birlik içi ticaretini, kurallara uygun olarak oluşturmuş soy kütüklerini, soykütüğü tutmakta olan yetiştirici birlik veya organizasyonların onanması, suni tohumlamada kullanılacak boğaların ticaretinin yasaklanmaması, kısıtlanmamasını veya engellenmemesini Üye Devletlerin garanti altına almasını emreder.

Ayrıca onanmış yetiştirici birliklerinin tutmakta olduğu soykütüklerine, farklı bir Üye Devletten kurallar çerçevesinde koşulları sağlayan (performans değerlendirmesi yapılmış, pedigrî sertifikası bulunan) saf kan bir sığır türü hayvanın girişine engel olunmamasını da bildirilmiştir.

77/504/EEC sayılı Direktif’in uygulamasına ait mevzuatların başlıkları şu şekildedir; safkan sığır türü damızlık hayvanların ıslah amaçları ile kullanımlarına ait kriterler, soykütüğü oluşturan veya kuran yetiştirici birliklerinin onanmasına ait kriterler, soykütüğüne giriş kriterleri, genetik değer tahmin ve değerlendirme metotları, pedigrî sertifikaları ve INTERBULL.

1.2.2.Damızlıkların Islah Amaçlı Kullanımları

Temel direktif yayınlandıktan sonra Birlik içinde safkan hayvanlar ve bunların spermalarının ıslah amaçlı kullanımlarına dair ek uyumlaştırmaların hayata geçmesi gerekmiştir. Bu bağlamda, safkan dişilerin, safkan boğaların ve bunların spermalarının damızlık olarak (ıslahta kullanılabilir) kabulü, bu hayvanların doğal aşım yada suni tohumlama için kullanımlarında, ulusal hükümlerce Topluluk içi ticaretlerinin yasaklanması, sınırlaması veya engel olunmasına karşın korunması gerektiğinden; damızlık olarak kullanılacak hayvanların ve bunların spermalarının birlik nezdinde onanması için ek uyumlaştırmalar gerekmiştir.

Bu bağlamda, Topluluk içinde sığır türü hayvanların safkan damızlık ticaretini kademeli olarak serbestleştirmesini planlayan, safkan damızlık sığır türü hayvanlara ilişkin 77/504/EEC sayılı

Direktifin özellikle 3. maddesini göz önünde tutularak, “Safkan Sığır Türü Damızlık Hayvanların Islah Amaçları ile Kullanımlarına Ait Kriterleri Ortaya Koyan 18 Haziran 1987 Tarih ve 87/328/EEC Sayılı Komisyon Direktifi” hazırlanmıştır (Anonymous 1987).

Üye Devletler, hayvan sağlığı kurallarını ihlal etmeden, herhangi bir safkan bir dişi sığır cinsi hayvanın damızlık olarak kabulünde, safkan boğaların doğal aşım için kullanımlarını, safkan dişi sığır cinsi hayvanlara ait ova ve embriyolarının kullanımı konusunda hiçbir yasaklama, sınırlama ve engel olmamasını temin etmek ile yükümlüdür. Ayrıca Üye Devletler safkan boğalar veya bunların spermalarının kullanımı için resmi testlerin ve benzeri testlerin yapılmasında yetkili kurum veya kuruluşlar için gerekli miktarların limitler dahilinde kabulünü, 86/130/EEC sayılı Karar uyarınca yürütülen testler temelinde Üye Devlette suni tohumlama için kabul edilmiş safkan boğaların veya bunların spermalarının kendi bölgeleri içinde suni tohumlanmasını yasaklayamaz, sınırlandıramaz veya engelleyemezler. Üye Devletler, safkan boğalar ve bunların spermalarının kan grubu veya diğer bir yöntemle tanımlanmasında Birlik tarafından kabul edilmiş prosedürlerin uygulanmasını sağlamalıdır.

Üye Devletler, Topluluk içi ticarete, spermanın toplanması, işlenmesi ve depolanmasının veya bir depolama merkezinde toplanması sırasında, Topluluk içinde sığır cinsi evcil hayvanların spermalarının ithalatında hayvan sağlığı gerekliliklerini ortaya koyan 88/407/EEC sayılı Konsey Direktifine uygun olarak, gerçekleştirilmesini temin etmekle de yükümlüdürler.

1.2.3.Yetiştirici Birliklerinin Onanması

Yetiştirici birlikleri Avrupa’da ıslah faaliyetlerinin başlaması ile ortaya çıkmış sivil toplum kuruluşlarıdır. Birlik haline gelinmeden önce Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde faaliyet gösteren birlikler, ulusal mevzuat çerçevesinde çalışmalarını sürdürmekte idiler.

AB kurulması ardından, Merkezi otoritenin isteği ile birliklerin Ortak pazar kriterlerinin yerine getirilmesi için, belli bir takım kurallar içinde uyumlu bir şekilde yürütülmesine karar verilmiştir. Birliklerin ulusal kimliklerini bir yana bırakarak, diğer Üye Devletler’den gelen hayvanların da

birlik dahiline alınmasına olanak sağlanmıştır. Fakat yetiştirici birliği olarak onanma işlemini ve kararı Üye devletlere ve onun iç içtihadına bırakılmıştır.

Bu amaçla “Safkan Damızlık Sığırlar için Soykütüğü Oluşturan veya Kuran Yetiştirici Birliklerinin Onanmasına dair Safkan Damızlık Sığır Türü Hayvanlara Ait Soykütüğü Oluşturan veya Kuran Yetiştirici Birlikleri /Organizasyonlarının Onanmasına Ait Kriterleri Ortaya Koyan 27 Nisan 1984 Tarih 84/247 Sayılı Konsey Görüşü” yayınlanmış ve yürürlüğe sokulmuştur (Anonymous 1984 a).

Üye Devletlerde (o tarihte Yunanistan hariç) soykütükleri yetiştirici birlikleri-organizasyonları veya resmi kurumlarca zaten tutulmakta olduğundan ve yetiştirici birlikleri/organizasyonlarının onanması için bir takım kriterlerin belirlenmesi gerektiğinden, bahse konu birlik yada organizasyonların Üye Devlet resmi yetkililerince onanması gerektiğinden, bu birliklerin belirli kriterleri karşılamak adına birliğin hedeflerinin tanımlamış olması gerektiğinden, elbette Daimi Zootekni Komitesinin görüşü ışığında 77/504/EEC sayılı temel direktife dayanılarak yetiştirici birliklerinin onanmasına dair Komisyon Görüşü oluşturulmuş ve yürürlüğe sokulmuştur.

Konsey Görüşüne göre, onanması talep edilen yetiştirici birliğinin öncelikle resmen Üye Devlet yetkililerine başvuruda bulunması gerekmektedir. Yetkili kurum-otorite başvuruyu değerlendirip ve kriterlere uygun olan birlik yada organizasyonunu onar. Bir ırka ait hali hazırda bir yada daha fazla onanmış birlik bulunuyorsa ve bu ırka ait yeni bir birlik başvuru olması durumunda var olan birliğe ait mevcut zootekni-ıslah programı veya ırkın korunmasını tehlikeye sokabileceği endişesi ile yetkili otorite bu yeni başvuruyu reddedebilir. Bu durumda Üye Devlet Komisyonu bilgilendirir.

Resmen onanmış bir yetiştirici birliği yada organizasyonun daha sonra gerekli kriterleri artık taşımadığı yada uygulamadığı tespit edilmesi durumunda yetkili otorite yetiştirici organizasyonun onanmasını iptal edebilir geçersiz kılabilir. Resmen onanmak için başvuracak olan soykütüğünü tutacak veya devamını sağlayacak olan yetiştirici birlik veya organizasyonunun 84/247 Sayılı Konsey Görüşün Ekinde sıralanan kriterleri taşıması gerekmektedir. Bu kriterler;

- Başvurunun yapılacağı Üye Devlette yürürlükte olan mevzuat dahilinde tüzel kişiliğe sahip olmak,
- Ülkenin yetkili makamlarına etkin bir şekilde çalışacaklarını, pedigrilerin kayıtlarında gereken kontrolleri yürütebileceklerini, ıslah geliştirme çalışmalarını yürütebilecekleri oranda büyük bir sürüye sahip olduklarını, ırk geliştirme veya ırkı koruma programları dahilinde gerekli şekilde çiftlik hayvanlarının verim verilerini kullanabileceklerini ispat edebilecek durumda olmak,
- Irkın/ırkların karakteristik tanımının yapıldığı, yetiştirme amaçlarının hedeflerinin açıklandığı, verim kayıtlarının, hayvanın genetik değerinin tahmini, soykütüklerine giriş için farklı koşulların veya kütükteki hayvanları sınıflandırmaya dair bir seri kuralının birlik tarafından belirlenmiş olması
- Özellikle de yetiştirici birliği üyeleri arasında ayrımcılık yapılamayacağına dair birlik kuralları maddelerinin bulundurulması gerekmektedir.

1.2.4.Soykütükleri

Safkan sığır türü damızlık hayvanlar hakkındaki 77/504/EEC sayılı temel Direktif'te belirtilen sığırların soykütüklerine girişlerini uyumlaştırılması gerektiği maddesine dayanılarak, "Sığırlar İçin Soykütüğüne Giriş Kriterlerini Ortaya Koyan 19 Haziran 1984 Tarih ve 84/419/EEC Sayılı Komisyon Görüşü" hazırlanmıştır (Anonymous 1984 b).

Daimi Zootekni Komitesi görüşleri doğrultusunda ve bu görüş hazırlandığı sırada Üye Devletlerin Yetiştirici birlik ve organizasyonlarının hali hazırda soykütüklerini oluşturdukları göz önüne alınarak, sığırların soykütüklerine girişleri düzenleyen bir takım kuralların düzenlenmesi gerekmiştir.

Komisyon Görüşü içinde hayvanlarda kimliklendirme ve soylarına ait ilişkilendirmelerin tam ve düzgün şekilde yapılmış olması ön koşulunun sağlanması gerektiği bildirilerek, Soykütükleri

içinde farklı bölüm ve sınıflara belirli tipteki hayvanların giriş yapabilmeleri sağlanması bildirilmiştir.

84/419' a göre bir hayvanın bir soykütüğünün ana bölümüne girebilmeyi hak etmesi için ebeveyn ve büyük ebeveynlerinin aynı ırka ait soykütüğüne kayıtlı olmaları, doğumuyla birlikte o kütüğün kuralları doğrultusunda kimliklendirilmiş ve bu soykütüğünün kuralları doğrultusunda hazırlanmış bir pedigri sertifikasına sahip olması gerekmektedir. Bu soykütükleri hayvanların değerlerine göre bölümler-sınıflara bölünebilir her durumda bir hayvanın bu bölümlere girebilmesi için yukarıda sayılan ön koşulları sağlaması gerekmektedir.

Yukarıda sayılan gereksinimleri yerine getiremeyen dişi hayvanlar birliğin kararı ile o kütüğün kuralları doğrultusunda kimliklendirilmiş, ırk standartlarını sağlıyor ve soykütüğünün ortaya koyduğu asgari verim –performans kriterlerine sahip ise bu soykütüğünün ek kısmına girebilir. Yine bu durum birlik melezleme programında elde dilmiş dişi hayvanlara veya geçmişine dair bilgi bulunmayan bir ırka ait dişi hayvanlarda yukarıda bahsedilen koşullar değişebilmektedir.

Ayrıca annesi ve büyük annesi soykütüğünün ek kısmında, babası ve her iki büyük babası da ana kısımda kayıtlı bir dişi hayvan soykütüğünün ana kısmına girmeye hak kazanmaktadır. Ana kısmında farklı sınıfları bulunan bir soykütüğüne farklı bir Üye Devletten hayvanın girmesi gerektiğinde bu hayvan hangi sınıfın özelliklerini karşılıyor ise o sınıfa dahil edilir.

1.2.5. Performans ve Genetik Değer Tahmini

Damızlık hayvanlarda performans izleme metotları ve genetik değerlerini tahmin metotları 20 Haziran 2006 tarih ve 2006/427 sayılı Komisyon Görüşü ile belirlenmiştir.

86/130 sayılı Komisyon Görüşü iptal edilerek yerini 2006/427/EC sayılı Komisyon Görüşü'ne bırakmıştır (Anonymous.2006). Verim performanslarının değerlendirilme metotlar ve sığır genetik değerinin belirlenmesi metotları hakkında kriterler ortaya konulmuştur.

Üye Devletler damızlık sığırların genetik değerlendirmesi ve verimlerin kayıt edilmesi için ilgili birimlerini görevlendirilmeli, bu sorumlu kuruluşlar bilahare Komisyona bildirilmelidir. Bu birimler topladıkları verileri ve sonuçları yayınlamakla da yükümlüdürler.

İstatistik metotları ve değerlendirme metotları belirlenmesi Kurumlara bırakılmıştır. Fakat tüm verilerin sorumlu Kurum bünyesinde toplanması kararına varılmıştır. Kullanılan metotların uluslararası bir referans kurumca (örneğin ICAR) tavsiye edilmiş/onaylanmış bir metot olması gerekmektedir. Damızlık safkan sığırlarda genetik değer tahmini ve verim özellikleri kapsamında da et üretimi, süt üretimi, döl verimleri değerlendirilir.

1.2.6. Pedigri Sertifikaları

77/504/EEC sayılı temel Direktife dayandırılarak, daha önce sertifikaları düzenlemekte olan 86/404/EEC, 88/124/EEC, 96/80/EC sayılı kanunlar lağvedilmiştir ve “Safkan Damızlık Sığır Türü Hayvanlar ve Bunların Sperma, Ova - Embriyolarının Pedigri Sertifikaları ve İçeriği Hakkında 17 Mayıs 2005 Tarihli ve 2005/379 sayılı Komisyon Görüşü” hazırlanmıştır (Anonymous 2005). Üye Devletler Birlik içi ticaret sırasında damızlık hayvanlar, semen ova ve embriyolarının yanında onlara eşlik eden yetiştirici birlikleri tarafından verilmiş olan pedigri sertifikası bulunmasını talep edebileceklerdir.

2005/379 sayılı Komisyon Görüşü içinde damızlık hayvanlar, semen, ova ve embriyoları sertifikalarının içinde neler yer alması gerektiği belirtilmiştir. Bilgilerin tasdik edildiği Pedigriler veya raporlar soykütüklerini tutan yetiştirici birlikleri tarafından yayınlanmaktadır.

Pedigrilerin ‘Pedigree certificate issued in accordance with Commission Decision 2005/379/EC for intra-Community trade’- “Birlik içi ticaret için 2005/379/EEC sayılı Komisyon Görüşü doğrultusunda düzenlenmiş pedigri sertifikasıdır” başlığı taşıması ve içeriğinde aşağıdaki bilgilerin yer alması gerekmektedir.

-Sertifikayı düzenleyen Yetiştirici Birliğinin adı

-Soykütüğünün adı

- İrki
- Cinsiyeti
- Soykütüğüne kayıt olduğu sıra
- Sertifikanın düzenlendiği tarih
- Kimliklendirme sistemin adı
- Kimliklendirme numarası
- Yetiştiricinin adı-adresi
- Hayvan sahibini adı-adresi
- Pedigri bilgileri;

Ana ve babanın yani ebeveynlerin ve onların ebeveynlerinin –iki tarafın da ana ve babasının ait soykütüğü numaraları kayıt edilmelidir.

- Kendine ve ailesine ait Performans değerleri ve genetik değer sonuçları, var ise genetik bozukluk bilgileri, verim değerlerine ait bilgiler eğer Internet gibi bir başka kaynaktan ulaşılabilen bilgileri var ise bu adreslerin buraya not edilebilmektedir.
- Gebe hayvanlarda sertifikaya suni tohumlama yada aşım tarihi ve boğanın kimlik numarası
- Belgeyi düzenleyen imzalayan kişilere ait imza ve düzenleme tarihi ve yeri.

Spermalara ait sertifikalarda yukarıda sıralanmış bilgilerin dışında, donör boğanın kimliğinin doğrulanabilmesi için kan grubu veya benzeri test sonuçların eklenmesi, spermanın kimliklendirilmesi için toplandığı gün, toplama merkezinin veya deponun ve teslim yerinin adı ve adresleri, resmi testlerde kullanılacak ise bu testi gerçekleştirecek onaylanmış birlik yada organizasyonunun adı ve adresi gibi bilgiler bulunmalıdır.

Ovaya ait sertifikalarda yukarıda talep edilmiş olan bilgilere ilave olarak, donör dişinin kimliğinin doğrulanabilmesi için kan grubu veya benzeri test sonuçların eklenmesi, ovanın kimliklendirilmesi için toplandığı gün, toplama merkezinin veya deponun ve teslim yerinin adı ve adresleri, pipet içinde kaç tane ova bulunduğu (hepsi aynı dişiye ait olmak koşulu ile) gibi bilgiler bulunmalıdır.

Embriyolar için bilgilere ilave olarak donör dişi ve erkeğin kimliğinin doğrulanabilmesi için kan grubu veya benzeri test sonuçların eklenmesi embriyonun tanımlanabilmesi için elde edildiği gün

embriyo toplama merkezinin ve embriyo toplama işlemleri gerçekleştiren ekibin adı ve adresleri. Pipet içinde kaç tane embriyo bulunduğu (hepsi aynı ebeveynlere ait olmak koşulu ile) gibi bilgiler bulunmalıdır.

1.2.7. Performans ve Genetik Değer Tahmini ve İşbirliğinden Sorumlu Referans Kurumunun Atanması

İslah amaçları ile damızlık hayvan olarak kabul edilmiş sığır türü hayvanlara ait değerlendirme testlerinin yapılması ve değerlendirilmesinin bir referans kurumca düzenlenmesi uygun bulunmuş ve oluşturulan Konsey Görüşü çerçevesinde bu görev INTERBULL'a (The International Bull Evaluation Service- Uluslararası Boğa Değerlendirme Hizmetleri) verilmiştir. Interbull'un referans kurum olması , “Safkan Damızlık Sığır Türü Hayvanlar İçin Uniform Test Metodlarının ve Sonuçların Değerlendirilmesi Konusunda İşbirliğinden Sorumlu Referans Kurumunun Atanması Hakkında 23 Haziran 1996 Tarih ve 96/463/EC Sayılı Konsey Görüşü” ile yürürlüğe girmiştir (Anonymous. 1996).

Test sonuçları ve değerlendirmeler için bir dokümantasyon ve bilgi merkezi olacak olan INTERBULL'dan beklenen görevler bahse konu Görüşte bildirilmiştir.

Bunlar; Genetik değerlendirmelerin ve bunların dayandığı verilerin düzenli olarak toplanılması, damızlık hayvanların genetik değerlerinin değerlendirilmesi sırasında kullanılan farklı test yöntemlerinin karşılaştırılması ve Üye Ülkelerin değerlendirme yöntemlerini uyumlaştırılması yönünde özellikle hesaplama yöntemleri önerilmesi yönünde yardım sağlanması, farklı Üye Ülkelere ait sonuçların karşılaştırılmasına olanak sağlamak amacıyla kontrol protokollerinin geliştirilmesi, uluslararası çiftlik hayvanlarının genetik değerlendirilmesine dayanan bir değerlendirmenin gerçekleştirilmesi.

1.3. Küçükbaş Hayvanlarda Zootekni Mevzuatı

1.3.1.Safkan Damızlık Küçükbaş Hayvanlar

Avrupa Birliği koyun-keçilerin Birlik içi ticaretini tahsis edebilmek için bu hayvanların ıslahına dair bir dizi kriteri uyumlaştırmıştır. Bu konudaki temel direktif “Safkan Damızlık Koyun ve Keçiler Hakkındaki 89/361/EEC sayılı ve 30 Mayıs 1989 tarihli” Konsey Direktifi’dir.

Bu direktif koyun ve keçilerin ve bu hayvanlara ait semen, ova ve embriyoların Birlik içi ticaretinde ortaya çıkabilecek zooteknik sorunlar göz önüne alınarak, uyulacak ortak kuralları içermektedir. Safkan damızlık koyun ve keçilerin ve bunların dahil olacağı soy kütüklerinin tanımları yapılmıştır.

Mevzuat dahilinde Üye Devletler damızlık koyun ve keçilerin ve onlar ait semen, ova veya embriyoların zooteknik zeminlerde, Birlik içi ticaretini veya soykütüklerini kuran yöneten birliklerin onanmasını engelleyemez veya kısıtlayamaz.

Komisyon, safkan damızlık koyun ve keçiler konusunda, soykütüğü oluşturan veya kuran Yetiştirici birliklerinin onanmasına ait kriterler, soykütüğüne giriş kriterleri, genetik değer tahmin ve değerlendirme metotlarını, hayvanların damızlık olarak kabul edilmesi kriterlerini ve bunlara ait semen, ova ve embriyoların ıslah amaçları ile kullanım kriterlerini tayin etmektedir.

Yukarıda da söz edildiği gibi kurucu direktif 89/361/EEC sayılı Komisyon Direktifidir (Anonymous 1989).

Direktifin oluşturulma sebepleri şu şekilde sıralanmıştır:

Birlik tarımı içinde koyun ve keçi üretimi ve yetiştiriciliğinin önemli yer tutması, çiftçi popülasyonu için önemli bir gelir kaynağı olması, koyun ve keçi yetiştiriciliğinin desteklenmesi gerekmesi ve tatmin edici sonuçların büyük miktarda saf ırk hayvanın yetiştirilmesine bağlı olduğundan, Üye Devletlerde mevcut soy kütüklerine kayıtlarda farklılıkların bulunması ve bu farklılıkların Birlik içi ticarete birer engel oluşturmasından dolayı “Safkan Damızlık Koyun ve Keçiler Hakkında 30 Mayıs 1989 tarihli 89/361/EEC sayılı Konsey Direktifi” oluşturulmuştur.

Direktif damızlık safkan koyun keçiler ve bunların sperma ova ve embriyolarına dair düzenlemeleri kapsamaktadır.

Direktif içinde safkan damızlık koyun ve keçi tanımı “ebeveynleri ve büyük ebeveynleri aynı ırka ait soy kütüğüne girmiş yada kayıtlı ve kendisinde bu kütüğe gişe veya kayıt edilemeye uygun olan koyun ve keçiler” olarak yapılmaktadır. Soykütüğü tanımı ise “Üye Devlet tarafından resmen onaylanmış yetiştirici birlik veya örgüt yâda resmi kurum tarafından oluşturulmuş içinde safkan koyun ve keçilerin kökenlerine atıfta bulunularak ait oldukları ırka kabul edilip kayıt altına alındıkları herhangi kitap, kayıt veya veri ortamını” olarak yapılmaktadır.

Ayrıca Üye Devletlerin zooteknik zeminde safkan damızlık koyun ve keçilerin ve bunların semen ova ve embriyolarının Birlik içi ticaretini, kurallara uygun olarak soykütüğü oluşturmuş veya sürdüren birlik veya organizasyonların onanmasını yasaklayamayacakları, kısıtlayamayacakları veya engelleyemeyecekleri bildirilmiştir ve Üye Devletlerin onanmış yetiştirici birliklerini AB Komisyonuna bildirimelerine hükmedilmiştir. Bunun dışında Üye Devletlerin safkan damızlık koyun-keçi ve bunların semen-ova ve embriyolarının pazarlanmaları sırasında yanlarında AB Komisyonunca bir örneğini belirlenmiş olan “zootekni sertifikası” bulunmasını talep edebileceklerdir.

1.3.2.Yetiştirici Birliklerinin Onanması

Üye Devletler, Avrupa Birliğine katılmaları sırasında ve öncesinde, koyun ve keçilere ait soykütüklerinin Yetiştirici birlikleri-organizasyonları veya resmi kurumlarca tutulmakta olduğundan ve bu Birlikler farklılıklar arz ettiğinden bunların ortak bir paydada buluşturulması amacıyla yayımlanmıştır.

Birlik içinde yetiştirici birlikleri/organizasyonlarının onanmalarında ortak ve uyumlu bir takım kriterlerin belirlenmesi gerektiğinden, bahse konu birlik yada organizasyonların Üye Devlet resmi yetkililerince onanması gerektiğinden, bu birliklerin belirli kriterleri karşılması hedeflerini tanımlamış olması gerektiğinden ve Daimi Zootekni Komitesinin de görüşü ışığında “Safkan Damızlık Koyun ve Keçilere Ait Soykütüğü Oluşturan veya Kuran Yetiştirici Birlikleri

Onanmasına Ait Kriterleri Ortaya Koyan 10 Mayıs 1990 Tarih 90/254 Sayılı Komisyon Görüşü” oluşturulmuş ve yürürlüğe sokulmuştur (Anonymous. 1990 a).

Üye Devletlerin koyun ve keçi soykütüklerini oluşturacak veya devamını sağlayacak olan yetiştirici birliklerinin onanması talep edildiğinde, aday “Yetiştirici Birliğinin” öncelikle resmen Üye Devlet yetkililerine başvuruda bulunması ve 90/254/EEC sayılı Komisyon Görüşü Ek’inde belirtilen bir takım kriterleri taşıyor olduğunu ispat etmesi gerekmektedir.

Ekte sıralanan kriterler şunlardır;

- Başvurunun yapılacağı Üye Devlette yürürlükte olan mevzuat dahilinde tüzel kişiliğe sahip olması,
- Ülkenin Yetkili makamlarına etkin bir şekilde çalışacaklarını, pedigrilerin kayıtlarında gereken kontrolleri yürütebileceklerini, ıslah geliştirme çalışmalarını yürütebilecekleri büyük bir sürüye sahip olduklarını veya gerekli görüldüğünde ırkın korunması için yeterli büyüklükte bir sürüye sahip olduklarını, ırk geliştirme veya ırkı koruma programları dahilinde gerekli şekilde çiftlik hayvanlarının verim verilerini kullanabileceklerini ispat etmek durumundadırlar.
- Yetiştirici birliğinin ırkın/ırkların karakteristik tanımının yaptığı, hayvan kimliklendirme sistemine dair, pedigri kayıtları sistemine dair, yetiştirme amaçlarının hedeflerinin açıklandığı, verim verilerinin, hayvanın genetik değerinin değerlendirilmesi için bir sistem oluşturulması için, sürü-kütüklerine giriş için farklı koşullar veya kütükteki hayvanları sınıflandırmada farklı prosedürler varsa soykütüğünün bölümlerine dair bir seri kuralının belirlenmiş olması gerekmektedir.
- özellikle de üyeler arası ayrımcılık yapılamayacağına dair birlik kuralları maddelerinin bulundurulması gerekmektedir.

Bu kriterleri sağlayan tüzel kişiliği olan birlikler “Yetiştirici Birliği” olarak onanır ve Üye Devlet bu onamasını Komisyona bildirerek, Birliğin AB içinde yetkili bir damızlık birliği olmasını sağlar.

1.3.3.Soykütükleri

Daimi Zootekni Komitesi görüşleri doğrultusunda, Safkan Damızlık Koyun ve Keçiler Hakkındaki 89/361/EEC sayılı Direktif'in 4. maddesine dayanılarak, "Safkan damızlık koyun ve keçilerde soykütüğüne giriş kriterlerini ortaya koyan 10 Mayıs 1990 Tarih 90/255 Sayılı Konsey Görüşü", soykütüklerine giriş kriterlerini belirlemiştir (Anonymous. 1990 b).

Üye Devletlerin hali hazırda soykütüklerini oluşturdukları göz önüne alınarak, soykütüklerine girişleri düzenleyen bir takım kuralların düzenlenmesi gerekmiştir. Tabi ki bu durum hayvanların kimliklendirilmesi ve ebeveynlerine ait ilişkilendirmelerin tam ve düzgün şekilde yapılmış olması ön gereksinimi tamamlanmasını da gerektirmektedir. Soykütükleri içinde farklı bölüm ve sınıflara belirli tipteki hayvanların giriş yapabilmeleri sağlanması gerekmektedir.

Bir koyun /keçinin bir soykütüğünün ana bölümüne girebilmeyi hak etmesi için ebeveyn ve büyük ebeveynlerinin aynı ırka ait soykütüğüne kayıtlı olmaları, doğumuyla birlikte o kütüğün kuralları doğrultusunda kimliklendirilmiş ve bu soykütüğünün kuralları doğrultusunda hazırlanmış bir pedigrî sertifikasına sahip olması gerekir. Bu soykütükleri hayvanların değerlerine göre bölümler-sınıflara bölünebilir her durumda bir koyun veya keçinin bu bölümlere girebilmesi için yukarıda sayılan ön koşulları sağlaması gerekmektedir.

Yukarıda sayılan gereksinimleri yerine getirmeyen dişi koyun/keçinin birlik kararı ile o kütüğün kuralları doğrultusunda kimliklendirilmiş, ırk standartlarını sağlıyor ve soykütüğünün ortaya koyduğu asgari verim –performans kriterlerine sahip ise bu soykütüğünün ek kısmına girebilir. Ayrıca annesi ve büyük annesi soykütüğünün ek kısmında babası ve her iki büyük babası da ana kısımda kayıtlı bir dişi hayvan soykütüğünün ana kısmına girmeye hak kazanır.

Yine bu durum birlik melezleme programında elde edilmiş dişi hayvanlara veya geçmişine dair bilgi bulunmayan bir ırka ait dişi hayvanlarda yukarıda bahsedilen koşullar değişebilmektedir.

Soy kütüğü ana kısmına giriş için gereksinimleri yerine getirmeyen erkek koyun/keçinin birlik kararı ile o kütüğün kuralları doğrultusunda kimliklendirilmiş, ırk standartlarını sağlıyor ve soykütüğünün ortaya koyduğu asgari verim –performans kriterlerine sahip olması durumunda ayrıca tam olarak yerine getirmesi durumunda bu soykütüğünün ek kısmına girebilir.

Tutulan soykütüklerinde normalinde yoğun üretimde kullanılmayan, yerli ırk hayvanlara da atıfta bulunulması gerektiği belirtilmiştir. Yetiştirici birlik veya organizasyonları erkek hayvanların soykütüğünün ana bölümünde ve bunun yetiştiricilik programı ile bağlantısını kurarak uygun olduğunu göstermelidir. Ve birlikler erkek hayvanlar için soykütüklerinde bir ek kısmının gerekliliğini kabul etmeli-onaylamalıdır.

Yine soykütüğünün ekine girecek olan erkek hayvanların buraya girişleri için dışilerde uygulanan kurallardan daha az olmamak kaydı ile bir takım kurallarda belirlenmelidir ve yetiştirici birliklerinin onanması sırasında bu kuralları uygulamada yetkin olup olmadıkları öncelikle değerlendirilmelidir.

Ana kısmında farklı sınıfları bulunan bir soykütüğüne farklı bir Üye Devletten hayvanın girmesi gerektiğinde bu hayvan hangi sınıfın özelliklerini karşılıyor ise o sınıfa dahil edilir.

1.3.4. Performans ve Genetik Değer Tahmini

Birlik içinde Üye Devletlerin koyun ve keçilerin verimlerini değerlendirmede farklı metotlar kullanması sebebiyle ve daimi zootekni komitesinin de görüşü ile bu testlerin ve metotların uyumlaştırılması kararı verilmiş ve safkan damızlık koyun ve keçilerin genetik değerlerini performans izleme metotları ve değerlendirmelerinin ortaya konduğu 10 Mayıs 1990 tarih ve 90/256/EEC sayılı Komisyon Görüşü ortaya çıkmıştır (Anonymous.1990 c).

Koyun ve keçilerin değerlendirilmesi verim testleri (bir istasyonda veya çiftlik ortamında) süt miktarlarının kayıt edilmesi ve dışilerin süt karakterlerinin genetik yönden değerlendirilmesi, döl verimleri ve diğer testler Komisyon Görüşü içinde tanımlanmaktadır.

1.3.5. Islah İçin Kabul

Safkan damızlık koyun keçiler ve semen ova ve embriyolarının ıslah amaçlı kullanımın kabulüne ait kriterleri ortaya koyan 10 Mayıs 1990 tarih ve 90/257/EEC sayılı Konsey Görüşü, Safkan damızlık koyun ve keçilerin birlik içi ticaretini serbest hale getirilmesini amaçlayan 89/361 /EEC sayılı temel direktife dayanılarak ve bu hayvanların kendilerinin ve sperm, ova ve embriyolarının ıslah amacı ile onaylanması için ek uyumlaştırmalara gerek duyulduğundan ortaya konmuş bir takım kuralları içermektedir (Anonymous.1990 d). Arzu edilen sonuca ulaşılmaması için sperm, ova ve embriyoların yalnızca resmi yetkililer tarafından onaylanmaları gerekmektedir.

Karar içinde ortaya konulmuş kurallar ise şu şekildedir. Herhangi bir önyargı olmaksızın soy kütüklerine kayıtlı her dişi ve erkek safkan koyun - keçi damızlık olarak kabul edilmelidir. Erkek saf kan damızlık koyun ve keçilerin, suni tohumlama amacıyla ve spermalarının kullanımı (performans izleme testleri ve genetik değerlendirme sonuçları uygun ise) kabul edilmelidir.

Safkan dişi koyun ve keçiler damızlık olarak kabul edilmeli ve ayrıca bunlara ait ova ve embriyolarının kullanımı da kabul edilmelidir. Semen, ova ve embriyoların toplanması, işlemden geçirilmesi ve depolanmaları resmi onaylı merkezlerde veya resmen onaylanmış personel tarafından gerçekleştirilmelidir.

1.3.6.Zooteknik Sertifikalar

89/361/EEC sayılı temel direktife dayandırılarak hazırlanmıştır, bu direktife dayanarak Üye Devletler, Birlik içi ticaret sırasında damızlık koyun-keçiler, onlara ait semen ova ve embriyolarının onlara eşlik eden, Yetiştirici Birlikleri tarafından düzenlenmiş olan pedigri sertifikası bulunmasını talep edebileceklerdir.

90/258 safkan damızlık koyun keçiler ve bunların semen ova ve embriyoları zooteknik sertifikalarını ortaya koyan 10 Mayıs 1990 tarih ve 90/258 /EEC sayılı komisyon görüşü damızlık koyun keçiler ve onlar ait olan semen ova ve embriyoların sertifikaları içinde neler yer alması

gerektiği örnek sertifika ile ve hangi bilgilerin burada yer alması gerektiği belirtilmiştir.
(Anonymous.1990 e)

İçeriğinde şu bilgiler yer almalıdır;

- Sertifikayı düzenleyen kurumun adı
- Soykütüğünün adı
- Soykütüğüne kayıt olduğu sıra
- Sertifikanın düzenlendiği tarih
- Kimliklendirme sistemin adı
- Kimliklendirme numarası
- Irkı
- Cinsiyeti
- Yetiştiricinin adı-adresi
- Hayvan sahibini adı-adresi
- Pedigri bilgileri;

Ana ve babanın yani ebeveynlerin ve onların ebeveynlerini – iki tarafında ana ve babasına ait soykütüğü-soykütüğü numaraları kayıt edilmelidir.

- Kendisine ve ailesine ait performans değerleri ve genetik değer sonuçları, verim değerlerine ait bilgiler eğer Internet gibi bir başka kaynaktan ulaşılabilen bilgileri var ise bu adreslerin buraya not edilebilmektedir.

- Gebe hayvanlarda sertifikaya suni tohumlama yada aşım tarihi ve boğanın kimlik numarası
- Belgeyi düzenleyen imzalayan kişilere ait imza ve düzenleme tarihi ve yeri.

Spermalara ait sertifikalarda yukarıda sıralanmış bilgilerin dışında, donör koç-tekenin kimliğinin doğrulanabilmesi için kan grubu veya benzeri test sonuçların eklenmesi, spermanın kimliklendirilmesi için toplandığı gün, toplama merkezinin veya deponun ve teslim yerinin adı ve adresleri, gibi bilgiler bulunmalıdır.

Ovaya ait sertifikalarda yukarıda talep edilmiş olan bilgilere ilave olarak, donör dişinin kimliğinin doğrulanabilmesi için kan grubu veya benzeri test sonuçların eklenmesi, ovanın kimliklendirilmesi için toplandığı gün, toplama merkezinin veya deponun ve teslim yerinin adı ve

adresleri, pipet içinde kaç tane ova bulunduğu (hepsi aynı dişiye ait olmak koşulu ile) gibi bilgiler bulunmalıdır.

Safkan damızlık hayvanlara ait embriyolar için donör dişi ve erkeğin yukarda sayılan bilgileri embriyonun tanımlanabilmesi için tohumlama ve döllenme günleri, embriyonun toplandığı gün, embriyo toplama merkezinin ve alıcının (consignee) adı ve adresleri gibi bilgiler bulunmalıdır.

Sertifikada son olarak, yukarıda sayılan tanımlama maddesinin gereksinimlerini taşıdığı ibaresi bulunur ve bu kısım yetkililerce imzalanır.

1.4. Veteriner ve Zooteknik Kontroller

2000’li yılların başından itibaren AB, risk analizlerine dayanan ve izleme (tracing) prosedürünü içeren “çiftlikten çatala yaklaşımını” gündemde tutmaktadır. Bu yaklaşımda gıda ürünlerinin her aşamasının izlenebilmesi gıda güvenliğinin garanti edilmesi amaçlanmaktadır. AB bu izleme programlarını hayvanlarda ve hayvansal ürünlerde Üye Devletler arası ticarete ve Üçüncü Ülkeler ile olan ticaret konularını da düzenlemektedir. AB Üye Devletleri bir takım enstrümanlarla-yollarla bu tarz kontrolleri tam ve eksiksiz bir şekilde yürütmekle yükümlüdürler.

Birlik içi ticarete ve Üçüncü Ülkeler den ithal alımlar sırasında yürütölen bir takım genel tedbir kontrolleri bulunmaktadır. Bunlar hayvanlarda hayvansal ürünlerde ve ürünler sağlık gereksinimleri veterinerlik ve zooteknik kontrollerdir.

Zootekniyi ilgilendiren kontroller ise:

- birlik içi ticarete uygulanan kimi canlı hayvanlar ve hayvansal ürünlerde veteriner ve zooteknik kontroller
- safkan damızlık hayvanların pazarlanması sırasında zooteknik ve pedigri gereksinimlerdir(Anonim 2008 k).

1.4.1. Birlik İçi Sınırlarda Veteriner ve Zooteknik Kontroller

Birlik içi pazarın işleyişinin daha sorunsuz olabilmesi için, 90/425/EEC sayılı direktif Birlik içindeki i sınırlarda veteriner ve zooteknik kontrolleri yürürlükten kaldırmış aynı zamanda menşei ve varış yerindeki kontrollerin daha sıkı yapılmasını desteklemektedir. Bu kontrolleri düzenleyen mevzuat da “İç Pazarın Tamamlanabilmesi Amacıyla Belirli Hayvanların ve Ürünlerin Birlik İçi Uygulanabilen Veteriner ve Zooteknik Kontroller Hakkında 26 Haziran 1990 tarih ve 90/425/EEC sayılı Konsey Direktifi”dir.

Direktife göre; Uygun kontrollerin ve belgelendirmenin tam olarak yapılmasından menşei veya varış yerindeki Üye Devletler sorumludur. Menşei Üye Devletin yetkili otoriteleri hayvanlar ve ürünlerin aşağıdaki koşulları sağlamalıdır.

Hayvan ve ürünler;

- Düzenli veteriner kontrollerinin yapıldığı işletme, merkez veya organizasyonlardan gelmeli;
- Hayvanlar veya hayvansal ürünlere özgü belirli hastalıklardan şüpheli veya mevcut hastalıklar dolayısıyla kısıtlamalara maruz kalan işletmeler veya bölgelerden orijin almamalı;
- Birlik mevzuatına uygun kimliklendirilmiş ve kayıt altına alınmış olmalı;
- Sevkiyat sırasında ve varış yerine kadar sağlık sertifikaları ve diğer uygun dokümanları yanında eşlik etmeli;
- Varış yerindeki Üye Devlet açısından, yeterli sağlık garantilerini sağlayan menşei Devlet veya bölgeden gönderilmiş olmalı;
- Yürürlükte olan hijyen kurallarına uygun olarak nakledilmelidirler.

İlaveten menşei Devletteki yetkili otoriteler işletmeleri, pazarları ve toplama merkezlerini, hayvanlarda kimliklendirmeyi ve ürünlerde Birlik mevzuatına uyumlarını kontrol etmelidir. Bu kurallara uymayan hayvan ve ürün tedarikçileri ve sevkiyatı yapanlara karşı tedbirler alınır. Varış noktalarında ayrımcı olmayan nokta kontroller yapılır. Herhangi bir ihlalden şüphelenilmesi durumunda nakliyat sırasında da kontroller yapılabilir. Başka bir Üye Devletten hayvan ve ürünlerini sevk eden nakliyeciler, sevk işlemi tamamlanıncaya ve hayvanlar ve ürünlerinin varış yerine varıncaya ve varışından sonrasına kadar sevkiyattan sorumludur. Bu

durum, örneğin; pazarlara gönderilen hayvanlar için geçerlidir. Varış Üye Devletin yetkili otoritesi nakliyeciden, diğer bir Üye Devletten gelen hayvanlar ve ürünlerin önceden rapor edilmesini isteyebilir. Gerekli olduğu hallerde canlı hayvanlar varış yerinde veya bir karantina merkezinde karantinaya alınabilir.

Bu Direktif liman, havaalanı ve kara sınırları yolları ile Üçüncü Devletlerden AB topraklarına getirilen canlı hayvanlar ve ürünlerin getirilebileceği yerlerde yürütülecek kontrolleri özel bir madde olarak ortaya koymaktadır.

Kontrol sırasında yetkili otorite aşağıdaki durumları tespit ederse: Bir hastalık etkeni mevcutsa veya hayvanlar ve ürünlerin orijin Devleti tehlikeli ise söz konusu hayvanlar veya ürünler karantinaya alınabilir ve kesilebilir/imha edilebilir.

Hayvanlar veya ürünler Topluluk Direktifleri veya ulusal hayvan sağlığı kurallarını karşılamıyorsa, hayvanlar veya ürünlerin denetim altında bakımı, geri gönderilmesi, kesilmesi veya yok edilmesi gibi çeşitli tedbirleri alabilir.

Zoonoz hastalık veya hayvan ve insan sağlığına risk oluşturan bir hastalık çıkışı durumunda, sevk eden Üye Devlet hareketlerin kısıtlanması dahil gerekli koruma ve kontrol tedbirlerini almak zorundadır. Varış Üye Devleti veya transit Üye Devlet karantina gibi tedbirler alabilir. Komisyon durumu en kısa zamanda inceler ve en uygun önlem için karar alır.

Üye Devletler, hayvanlar ve/veya ürünlerin topluluk içi ticareti ile işgal eden satıcıların söz konusu hayvan ve ürünlerin teslimatları ve bunların varış yerlerine ilişkin kayıt tutmasını sağlamalıdır (Anonim 2008 k).

1.5. Ülke Örnekleri

1.5.1. Danimarka

Danimarka, 22 Ocak 1972 tarihinde Topluluğa katılmıştır, sığır yetiştiriciliği Danimarka'da 100 yılı aşkın bir geçmişe dayanmaktadır. Danimarka'nın sahip olduğu süt veren hayvanların %85'nin süt kayıtları tutulabilmektedir. Yaklaşık %85'lik suni tohumlama oranına sahiptir.

1993 yılında Danimarka Gıda, Tarım ve Balıkçılık Bakanlığı tüm hayvanlar için bir kimliklendirme sistemi oluşturmuştur, kimliklendirme kuralları AB düzenlemeleri ile uyumludur. Tüm sürü (sığır, domuz, koyun, deve kuşu vb.) sahibi çiftlikler-işletmeler bu sisteme kayıt olmak zorundadır. Çiftliklere kendilerine ait numaralar verilmiştir.

Sütçü sığırlarda; sütçü sürülere danışmanlık hizmetleri sayesinde resmi süt kayıt sistemine katılım sağlanmaktadır. Soykütükleri, damızlık değer hesaplamaları, üretim yönetimi, ihraç sertifikaları hakkındaki tüm temel veriler sürekli olarak merkezi sığır veri tabanına iletilmektedir.

Etçi sığırlarda; hayvanların kayıt edilmesi/tescili, örneğin sınıflandırma, sığır şovları, performans testleri gibi resmi ıslah çalışmalarına katılmak için bir ön koşuldur. Danimarka ulusal sığır veri tabanı için kimliklendirmesine dair kayıtlar, doğum tarihi ve sahibinin bilgileri talep edilmektedir. Çiftler isterlerse diğer bilgileri de ekleyebilirler. Doğum kayıtları buzağılama aralığı, doğum ağırlığı, boğalara ait bilgiler, ağırlık bilgileri, karkas kayıtları gibi.

Danimarka Sığır Federasyonu etçi sığırlar için soykütüğü kayıtlarını tutmaktadır. Kayıt sistemi bir nevi soykütüğü gibi işlemlerini sağlayan bir bilgisayar programı kullanıldığından soy kütüğü tutmak, sertifikalandırmak gibi işlemler otomatik olarak gerçekleşmektedir.

Soykütüklerine kayıt olmak çiftçilerin inisiyatifindedir. Tescil için veya soykütüğüne kayıt için başvuru yapılacağı zaman gereksinimlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Yeni oluşturulmuş sürüler Danimarka sığır federasyonunun başvurmalıdır. Kayıt formlarını imzalayan teknisyen /hayvan sahibi, verilen bilgilerin doğruluğundan sorumludur. Satın alma sırasında kayıtlı bir hayvan için pedigrî sertifikası düzenlenebilir ve pedigrî sertifikaları yalnızca soykütüğü ofislerince onaylanabilir. Tüm buzağılar soykütüğü ofisi tarafından kayıt edilirler. Kayıt işlemi hayvan sahi değişmeden önce tamamlanmalıdır.

İlk Danimarka sığır soykütüğü 1881 yılında oluşturulmuştur. Farklı ırklara ait ulusal kurullar (Dansire) tarafından her ırk için soykütükleri tasarlanır ve yönetilir. Dansire bu itibarla Danimarka tarımında bir alt komite olan Danimarka Sığır Federasyonuna bağlıdır. Federasyon, Bakanlık tarafından soy kütüklerini tutmak üzere görevlendirilmiştir.

Danimarka'da bulunan soy kütükleri genel olarak AB mevzuatı ile uyumlu olarak oluşturulmuştur. Boğalar ancak ebeveynlerine ait onaylanmış bilgiler var ise kayıt edilirler. Kayıt edilmemiş bir boğadan doğan yavruların ailesel geçmişi bilinmiyor kabul edilir.

Bazı ırlar için açık soy kütükleri bulunmaktadır ki bu kütüklere tüm safkan hayvanlar kayıt edilebilir. Ulusal komite kararı ile farklı bir ırka ait dişi soykütüğünün geçici kısmına kayıt edilebilir. Böyle bir dişinin yavrusu 14/16 oranında saf ırktır ve soykütüğüne kayıt edilebilir.

Bazı ırklar ise kapalı soykütüğü uygulaması bulunmaktadır ki bir hayvan bu kütüğe ancak ebeveynleri bu kütükte kayıtlı ise girebilir. Lakin AB içinde bu ırka ait bir soykütüğüne kayıtlı ise kapalı kütüklerde kayıt yapılabilir.

Açık Soykütük uygulaması (Open herdbooks) Red Danish Dairy Breed, Danish Holsteins, Danish Jerseys, Danish Red and White Dairy Cattle, Shorthorn, Simmental, Original Brown Swiss, Gelbvieh, Charolais, Limousin, Blonde d'Aquitaine, Belgian Blue Cattle in Denmark, Piemontese, Highland Cattle, Danish Grauvieh ırkları, Aberdeen Angus, Hereford, Galloway, Dexter, Danish Salers ırkları için Kapalı Soykütükleri (Closed herdbooks) bulunmaktadır (Anonim 2008 1).

1.5.2.Macaristan

Yetiştirici Birlik Organizasyonu 1828’de kurulmuştur. Ulusal Pedigri Kayıt Komitesi ise 1885 yılında kurulmuştur (Anonim 2008 m). Macaristan AB üyelik başvurusunu 14 Aralık 1995 tarihinde yapmış, 15 Şubat 2000 tarihinde de müzakerelere başlamıştır. 1 Ocak 2007 tarihinde AB üyesi olmuştur. 1990-1995 yılları arasında Macaristan tarım ve hayvancılığında büyük değişimler meydana gelmiştir. Ülke 1990 yılında kişisel sahip olmaya dayanan Pazar ekonomisine geçmiştir. Bu dönem içinde çiftlik hayvanları sayısında, üretimde, iç tüketim ve ihracatta ciddi düşüşler gözlenmiştir. Bunun sebebi tarımda ve hayvancılıktaki düşük verimlilik olarak belirtilmektedir. Olumsuz gidişat, hayvan popülasyonunun artışı ve verimliliğin artışı ile 1994 yılında yavaşlamaya başlamıştır. Ekonomideki değişim ve hayvancılıktaki genetik gelişme eğilimleri yeni bir plan yaratılmasını gerekli kılmış ve 1992 yılında Macaristan’ının AB’ne katılımını kolaylaştırmayı amaçlayan bir yeni bir ıslah stratejisi oluşturulmuştur.

Bu strateji içinde yer alan başlıklar şu şekilde idi;

- tehlikede olan sürüleri ve Yetiştirici birliklerini koruma altına almak ve devamlarını sağlamak
- hayvan ıslahı ile ilgili mevzuat çalışmalarını tamamlamak
- etkin bir hayvan ıslah yapısı oluşturmak
- modern bir bilgi sistemi oluşturmak
- hayvan ıslahı harç fonu oluşturmak.

Bunları sağlamak için Devlet elindeki Devlet çiftliklerinin elde tutulup buradaki yüksek kalitedeki hayvanlar üzerinde çalışmaların araştırmaların sürmesi sağlanmıştır.

Yeni oluşumlarında ıslah yapısı içinde 3 ana unsur bulunmaktadır Bakanlık, hayvan Islah otoritesi ve Yetiştirici Birlikleri. Ülkede 10 tür hayvan için (sığır, koyun, domuz, at, kanatlı, tavşan, arı, balık gibi) 39 tane onaylanmış birlik bulunmaktadır. Bunlardan 6 tanesi sığırlar için olan Yetiştirici birlikleridir (Holstein, Simmental, Hereford, Limousin, Charolais, Macar grisi ırkları için). Kar gütmeyen bu birlikler bir şemsiye organizasyon olan Sığır Yetiştiricileri Birliği (Cattle Breeder’s Association) çerçevesinde toplanmışlardır.

Koyun yetiştiricileri sadece bir tane organizasyon oluşturmuş, Macar Koyun Yetiştiricileri Topluluğu (the Hungarian Sheep Breeders Society). Bu kurum tanınmış farklı ırk koyunlar için ıslah programları yürütmektedir.

1995 yılında at, sığır, koyunlara ait çeşitli ırklar için olan yetiştirici birlikleri kendilerine bir şemsiye örgüt olan hayvan Yetiştiricileri federasyonu (Federation of Animal Breeder Societies)oluşturmuşlardır, bu federasyon koordinasyon sağlamakta ve üyelerinin menfaatlerini temsil etmektedir (Anonim 2008 n).

2. TÜRKİYE’DE ZOOTEKNİ

Tarım alanında Türkiye-AB ilişkileri; tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamak üzere Türk tarımının OTP’ye uyumu, tarım ürünleri ticaretinde karşılıklı olarak tercihli bir rejim uygulanması (tarım tavizleri) ve işlenmiş tarım ürünleri, konuları olmak üzere üç yönlü bir gelişme göstermektedir. Türk tarımının OTP’ye uyumu gerçekleştirildiğinde, Türkiye ile Birlik arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımı sağlanacak, dolayısıyla, işlenmiş tarım ürünleri (tarım unsuru bakımından) ve karşılıklı tarım tavizleri ile ilgili rejim OTP’ye uyum kapsamına girerek sona erecektir. Türk tarımının OTP’ye uyumu Türkiye ve Birlikte; genel ekonomik ve sosyal yapı yanında, tarım ile doğrudan ilgili olarak işletme yapısı, üretim, tüketim, fiyat ve Pazar politikası, dış ticaret, tarıma bağlı ve dayalı sanayiler, teknoloji kullanımı, verimlilik, üretici gelirleri, kendine yeterlilik, mali politikalar, kırsal, bölgesel ve sosyal politikalar, mevzuat ve kurumsal yapı olmak üzere pek çok konu üzerinde etkili olacaktır.

Türkiye’de AB mevzuatına dair uyum çalışmaları devam etmektedir. AB mevzuatlarında izlenen yöntem ile Türkiye’de izlenen yöntem elbette farklılık içermektedir. AB’nde temel mevzuat sınırları belirlerken Üye Devletler için kendi uygulamaları ile doldurmaktadırlar. Zootečni alanında Türkiye iç mevzuatının AB mevzuatı ile uyumlaştırmak amacıyla, AB mevzuatında her hayvan türü için ayrı ayrı ele alınmış temel direktif ve kararları, tüm hayvan türleri için aynı-tek kanun ve yönetmelikler altında toplanmıştır. Türkiye’de birleşik bir halde ele alınmış olan zootečni mevzuatı hakkında bugüne değin genellikle büyükbaş hayvanlar hakkında çalışmalar yapılmış küçükbaş hayvanlar için olan çalışmalar yeni yeni filizlenmektedir.

4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu’nda zootekninin tanımı “Hayvan yetiştirilmesi, ıslahı, bakımı-beslenmesi, yem üretimi, hastalıklardan koruma gibi hususları düzenleyerek hayvanlardan daha yüksek ve ekonomik verim elde etmeyi sağlayacak teknoloji ve uygulamaları” olarak yapılmıştır ve “Her türden hayvanın ıslahı ile ilgili çalışmaların belirli esas ve usullere göre yapılması hususunda tedbirler almaya Tarım ve Köyişleri Bakanlığı yetkilidir” ibaresi ile yetkileri TKB’ye vermiştir.

Türkiye Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren ıslah amaçlı suni tohumlama faaliyetleri ile Rusya’dan sonra suni tohumlamayı uygulayabilen öncü devletlerden biri olmuştur. Uzun yıllar

boyunca ıslah konusuna TKB ücretsiz olarak halka hizmet götürmüş, suni tohumlama faaliyetleri, köy damızlıkları gibi faaliyetler ile halk elindeki hayvanların melezlemeleri ile ıslahına çalışılmıştır.

Devlet birçok kez damızlık hayvan ithali gerçekleştirmiş bunlar halka dağıtılmıştır. 1985 yılından itibaren suni tohumlama özel sektöre devredilmeye başlanmış, bu kez de destekler sağlanmıştır. Ayrıca devlet eli ile araştırma kurumlarında safkan kültür hayvanlarının yetiştiriciliği yapılırken bir yandan da yerli ırk hayvanların korunması için elit sürüler yetiştirilmiş ve sürdürülmüştür. İlâveten saf kan hayvanlar destek verilmiş son dönemlerde ise soykütüklerine kayıtlı ve ön soy kütüklerinde kayıtlı hayvanlara destek verilmiştir.

2008/13489 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Kültür ırkı ve kültür ırkı melezi sığır yetiştiren üreticilere, Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği kapsamında kayıtlı, tanımlanmış ve Soy Kütüğü/Ön Soy Kütüğü sistemlerine de kayıtlı olmak şartı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca yayımlanacak tebliğde belirlenecek kriterler çerçevesinde, saf ırk 350 YTL/baş, melez 300 YTL/baş, ve hastalıklardan ari işletmelerdekilere 400 YTL/baş, ayrıca anaç manda başına 300 YTL/baş miktarlarda doğrudan ödeme yapılmaktadır.

Damızlık koyun ve keçi yetiştiriciliği yapan üreticilere, Damızlık Kayıt Sistemine kayıtlı olma şartı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca yayımlanacak tebliğde belirlenecek kriterler çerçevesinde, damızlık niteliğinde olan anaç koyun ve keçi başına 10 YTL doğrudan ödeme yapılmaktadır.

Hayvan gen kaynaklarının yerinde korunması ve geliştirilmesi amacıyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca uygulanan programa katılan çiftçilere büyükbaş 360 YTL/baş ve küçükbaş hayvanlarda farklı olmak üzere hayvan başına 65 YTL/baş, geliştirme amaçlı küçükbaş 35 YTL/baş, arı için kovan başına 5 YTL/kovan birim miktarlarda doğrudan ödeme yapılmaktadır.

2.1. Zootekni Konusunda Sorumlu Kuruluşlar

Zootekni konusunda, kültür, yerli ırk ve melezlerinde yapılan popülasyon, ıslah çalışmaları, çiftçi eğitimleri Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (TÜGEM) tarafından yapılmaktadır. Türkiye’de zootekni mevzuatının uyumlaştırılması konusunda sorumlu olan birimler Yüksek Komiserler Kurulu ve TÜGEM’dir. Zootekni sağlık şartları KKGGM tarafından çalışılmaktadır (Anonim 2008 o) .

2.1.1.TÜGEM

TÜGEM içinde hayvancılık ve zootekni ile ilgilenen birim ise Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık Dairesi Başkanlığıdır, bu başkanlığa; Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği Şube Müdürlüğü, Suni Tohumlama ve Biyoteknolojik Faaliyetler Şube Müdürlüğü, Hayvan Islahı ve Yetiştirici Birlikleri Şube Müdürlükleri bağlıdır.

Bu daire başkanlığı içinde üstlenilen görevler ise şu şekildedir; büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığı geliştirmek ve üretimini artırmak için ıslah ve geliştirme projelerini hazırlamak, üretim projeksiyonları çerçevesinde Devletin damızlık hayvan ihtiyacını tespit etmek ve bu tespit doğrultusunda ithalat ve ihracat politikalarının belirlenmesine yardımcı olmak ve belirlenen politikaları uygulamak, büyükbaş ve küçükbaş hayvan ırklarını geliştirerek üretim ve verimlerinin artırılması için tabi tohumlama, suni tohumlama ve diğer biyoteknolojik teknikleri uygulamak ve uygulatmak, bu konular ile ilgili geliştirme proje ve programlarını hazırlamak ve uygulanmalarını sağlamak, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılıkla ilgili istasyon, müessese ve benzeri tesislerin kurulması için teklifte bulunmak, kurulmasını desteklemek ve teknik yardımı sağlamak, yüksek vasıflı büyükbaş ve küçükbaş hayvan ırklarının yaygınlaştırılması için soykütüğü, önsoykütüğü ve döl kontrolü sistemlerini uygulamak, uygulatmak. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarla ilgili damızlık yetiştirici birliklerinin kurulmasını teşvik etmek, yönlendirmek, üretim ve pazarlama ile ilgili politikalarını birlikte belirlemek, ulusal ve uluslararası projeleri uygulamak, uygulatmak. Gerçek ve tüzel kişilere suni tohumlama, embriyo transferi, genetik kopyalama ve diğer biyoteknolojik faaliyetler için izin vermek, Tohumlama ve embriyo transferi konusunda her türlü faaliyet gösteren gerçek ve tüzel kişileri denetlemek,

Gerçek ve tüzel kişilerin sperma ve embriyo üretim merkezi, laboratuvar ve müessese kurmalarına, sperma, embriyo üretme ve satmalarına, bulundurmalarına, taşımalarına, ithal ve ihraç etmelerine izin vermek, Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın geliştirilmesi için gerekli her türlü damızlık ve damızlık üretim materyali sperma, embriyo ile araç, alet, makine, ekipman ve diğer girdileri tespit etmek, bunların tedariki ve tahsisini sağlayıcı tedbirlerin alınmasına yardımcı olmak, gerektiğinde projeler hazırlamak, hazırlatmak ve uygulanmalarını sağlamak, damızlık hayvanların seçimi ile ilgili kriter ve şartları belirlemek, satış ve alımları ile ilgili talepleri değerlendirmek, gerekli kontrolleri yapmak, damızlık belgesi veya damızlık sertifikası (saf ırk sertifikası) hazırlamak, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık projeleriyle ilgili personel eğitimi ve bütçe ihtiyaçlarını tespit etmek ve bunların yıllık programlar çerçevesinde uygulanmalarını temin için ilgili birimlerle iş birliği yapmak, büyükbaş ve küçükbaş damızlık yetiştiriciliği yapılan işletmelerin teknik yönden kontrolünü yapmak, büyükbaş ve küçükbaş hayvan damızlık ithalatında ve ihracatında kalite ve uygunluk durumuna göre belirlenen teknik şartlar doğrultusunda kontrol belgesi düzenlemek, ilgili mevzuat çalışmalarına katılmak (Anonim 2008 ö).

2008 yılı başından itibaren 1759 adet safırk sertifikası, 3820 adet damızlık belgesi toplamda 5579 adet belge TÜGEM tarafından verilmiştir.(Yayınlanmamış TÜGEM Bilgi Notu).

TÜGEM 1979–2006 yılları arasında Sığırcılığın ve Koyunculüğün Suni ve Tabii Tohumlama Yolu İle Islahı , Döl kontrolü Faaliyetleri , Önsoykütüğü Faaliyetleri, Soykütüğü Faaliyetleri İçeren Hayvancılığı Geliştirme Projesini hayata geçirmiştir (Anonim 2008 p).

Türkiye’de, bir yetiştirici örgütü aracılığı ve yetiştiricilerin geniş katılımıyla ulusal nitelikli ilk ıslah programı 1998 yılında uygulamaya konulmuştur. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın gözetimi ve desteğinde, Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği’nce (Merkez Birliği) uygulanmakta olan bu programın amacı, Holstein (Siyah Alaca) ırkı için istenen bir genotip elde etmek ve popülasyonda yaygınlaştırmak” olarak tanımlanmıştır.

2.1.2. Komiteler

Türkiye’de, Islah Çalışmaları İle İlgili Komiteler yönetmeliği uyarınca; Hayvan Gen Kaynaklarını Koruma Ulusal Komitesi, Hayvan İrk Tescil Komitesi, Hayvan Islahı Milli Komitesi, kurulmuş olup çalışmalarına devam etmektedir.

Islah Çalışmaları kapsamında; Evcil Hayvan Gen Kaynaklarının Korunması çalışmaları; 4 sığır, 1 manda, 4 koyun, 1 keçi, 2 tavuk, 1 arı ırkı ve 3 ipekböceği hattı olmak üzere toplam 13 ırk ve 3 hat resmi enstitülerde, 7 büyükbaş ve 16 küçükbaş hayvan ırkı halk elinde olmak üzere korunmaktadır.

Ayrıca yerel 5 sığır, 1 manda, 11 koyun, 4 keçi, 2 tavuk, 1 tavşan, 1 köpek, 1 kedi, 1 arı, 3 ipekböceği hattı ve 3 yumurtacı damızlık hibritin tescilleri yapılmıştır (Anonim 2008 o).

2.2. Temel Zootekni Mevzuatı

Türkiye’de Zootekni ile ilgili temel kanunlar; 4631 Sayılı Hayvan Islahı Kanunu ve 3285 Sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu’ dur.

2.2.1. Hayvan Islahı Kanunu

10 Mart 2001 tarih ve 24338 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu ile zootekni konusundaki AB mevzuatına uyum sağlamak için gerekli yasal dayanak oluşturulmuştur. Bahse konu kanun 7.6.1926 tarih ve 904 sayılı Islahı Hayvanat Kanunu’nu yürürlükten kaldırmıştır (Anonymous. 2001).

Kanun’un amacı her türlü hayvansal üretim ve bu üretimi etkili kılan faaliyetler ile yarış, müsabaka ve iş maksadıyla yetiştirilen hayvanların verimlerinin artırılması için yapılacak ıslah çalışmalarını, evcil ve yabani hayvanların gen kaynaklarının korunmasını, hayvansal üretimin ekonomik olmasını ve rekabet gücünün artırılmasını, bu hususlarla ilgili faaliyetleri ve soy

kütüğü kayıtlarının tutulması ile hayvan ırklarının ıslahını, damızlıkların sağlıklı ve hijyenik koşullarda yetiştirilmesini ve hastalıklardan arî bir şekilde üreticilere intikalini ve korunmasını sağlamaktır.

Kanun'da Amaç, Kapsam, Tanımlar, Hayvan Islah, Tohumlama, Embriyo Transferi ve Döl Kontrolü, İthalat ve İhracat, Gen Kaynaklarının Korunması, Yeni Irkların Tescili, Ceza Hükümleri Bölümleri yer almaktadır.

Ayrıca tek tırnaklı, çift tırnaklı, kanatlı hayvanlar, suda yaşayan hayvanlar, arı ve ipek böceği ile her türden hayvanların ıslahına, evcil ve yabani hayvanların gen kaynaklarının korunması, geliştirilmesi, kamu sektörü ve özel sektör tarafından yapılan suni tohumlama, tabî tohumlama ve embriyo transferi, genetik kopyalama ve diğer biyoteknolojik faaliyetlere, soy kütüğü kayıtlarının tutulmasına, damızlık hayvanlar ile sperma, embriyo, yumurta, balık ve diğer suda yaşayan hayvanların larvalarının ithaline, ihracına dair hükümler ile damızlık yetiştiriciliği yapılan her türlü ahır, tavla, ağıl, kümes, kuluçkahane, laboratuvar gibi hayvancılık işletmelerine ait ünitelerin asgari teknik, sağlık ve hijyen koşullarına uygunluk yönünden kontrol, tescil ve ruhsatlandırılmasına, hayvan yetiştiricilerinin ıslah amaçlı örgütlemelerine dair hükümleri kapsar.

Bu temel kanun içinde ıslah ile ilgili çalışmaların belirli esas ve usullere göre yapılması hususunda tedbirler almak konusunda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı yetkilendirilmiştir. Bunun dışında ıslah, yetiştirme ve pazarlama amacı ile tüzel kişiliğe sahip, özel hukuk hükümlerine tabi kooperatif nitelikli birliklerin kurulabilmesine, bu birliklerin merkez birliği şeklinde örgütlenebilmelerine ve şubeler açabilmelerine olanak sağlanmış böylece yetiştirici birliklerinin kurulması için temel dayanak oluşturmuştur.

Kanun'da Türkiye'de hayvansal üretim ve hayvan ıslahı çalışmalarını yönlendirecek kararlar almak, merkez birlikleri ve ıslah faaliyetlerinde bulunan özel sektör arasında dayanışmayı güçlendirmek, merkez birliklerine yol gösterici faaliyetlerde bulunmak üzere "Hayvan Islahı Millî Komitesi" kurulması öngörülmüştür.

Damızlık sertifikasının verilebilme koşulları belirlenmiştir: Soy kütüğüne kayıtlı, pedigrî bilgileri bulunan TKB veya damızlık yetiştirici birlikleri ile birlikte belirlenecek kriterlere uygun damızlıklara damızlık belgesi verileceği bunun dışında pedigrî kayıtları olmayan fakat ana ve babası bilinen hayvanlara Bakanlık taşra kuruluşları ile yetiştirici birliklerinin ortaklaşa kuracakları komisyonların belirleyeceği kriterlere uygun olan hayvanlara da damızlık sertifikası verilebilmektedir. Örneğin: Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar için ferdi, damızlık belgesi veya damızlık sertifikası verilmektedir.

Kanunen sunî ve tabîî tohumlamada kullanılan erkek damızlıklar ile erkek damızlıklara ebeveyn olacak dişiler, döl kontrolü ve embriyo transferinde kullanılacak hayvanların hastalıklar yönünden yönetmeliklere uygun muayene ve kontrollerinin yapılması mecburidir. Genetik kusurlu ve yetiştirme yönünden hastalıklı olanların damızlık belgeleri Bakanlıkça iptal edilir ve damızlık olarak kullanılmalarına izin verilmez. Damızlık özelliğini sürdürdüğü sürece damızlık hayvanların amacı dışında kullanılması yasaklanmıştır.

İrk veya tür bazında soy kütüğü kayıtları Bakanlıkça veya Bakanlıkça yetkilendirilmiş bir kuruluşça veya üst örgütlerince tutulur. Yetiştirici, soy kütüğü çalışmalarını yürüten kuruluşa müracaat eder ve Bakanlık tarafından belirlenen kriterlere uygun görülen ve bilgi ve belgeleri tam olan hayvanlar bu kuruluşlarca soy kütüğüne kayıt edilirler, kayıt edilen hayvanlara soy kütüğü kayıt numarası ve pedigrî belgesi verilir.

Bakanlıkça uygun görülenler için ön soy kütüğü açılır ve kayıtları yapılır. Soy kütüğüne kayıtlı hayvanlardan belirlenen kriterlere uygun olanlara damızlık belgesi verilir. Ancak, Türkiye’de doğmuş ana ve babası belli olan, cetlerinin verim kayıtları olmayan hayvanlar, Bakanlık taşra kuruluşları ile yetiştirici birliklerinin ortaklaşa kuracakları komisyon kararı ile mensubu olduğu ırkın özelliklerini taşıyorsa soy kütüğüne kayıt edilir. Komisyon kararları Bakanlık onayı ile kesinleşir. Bu hayvanlara, Bakanlıkça veya Bakanlıkça yetki verilmesi halinde ırk veya tür bazında her ilde yetki verilen bir kuruluşça veya üst örgütlerince olarak damızlık sertifikası verilir.

Soy kütüğüne kayıt edilip damızlık belgesi verilen damızlık hayvanlardan, lüzum görüldüğünde; Bakanlıkça görevlendirilecek uzman heyetçe yapılacak muayenelerinde safkan olmadıkları veya damızlık özelliklerini kaybetmiş oldukları anlaşılanların soy kütüğü kayıtları iptal edilerek damızlık belgeleri geri alınır. Bu hayvanlardan doğacak yavrulara damızlık belgesi verilmez.

Ölen hayvanına ait damızlık belgesini ölüm tarihinden itibaren iki ay içinde iade etmesi ve hayvanın başka bir şahsa satılması halinde satış tarihinden itibaren bir ay içinde alıcı şahıs tarafından değişikliğin soy kütüğüne ve pedigrisine işletilmesi mecburidir.

Gerçek ve tüzel kişilerin tabîi tohumlama, sunî tohumlama, embriyo transferi, genetik kopyalama ve diğer biyoteknolojik faaliyetleri yapmaları, bu maksatla sperma ve embriyo üretim merkezi, laboratuvar ve müessese kurmaları, sperma ve embriyo üretme ve satmaları, bulundurmaları, taşımaları, ithal ve ihraç etmeleri; serbest veteriner hekimlerin hayvan sağlığında kullanılan ilaç ve müstahzarları muayenehanelerinde ve kliniklerinde bulundurmaları, taşımaları ve satmaları Bakanlığın iznine ve kontrolüne tabidir.

Her türlü damızlık hayvan, sperma, ovum, embriyo, damızlık yumurta, larva, ipek böceği tohumu ve biyolojik materyalin ithalinde, TKB tarafından tespit edilecek sağlık şartlarına ve teknik şartlara uyulması ve kontrol belgesi alınması mecburidir. İthal biyolojik materyal ile ilgili yönetmelik daha sonra yürürlüğe girmiştir.

Gen kaynaklarının korunması amacıyla hayvan tür ve ırkları için TKB gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. Bu konuda yönetmelik bilahare yayınlanmıştır. İslah edilen, ortaya çıkarılan veya geliştirilen yeni ve farklı hayvan ırkları, hatları ve hibritleri, Bakanlık tarafından oluşturulacak ve çalışma esasları belirlenecek Irk Tescil Komitesi tarafından tescil edilir. Bu konuda yönetmelik oluşturulmuş ve yürürlüğe konulmuştur. Tescil edilen hayvan ırklarının sınıai mülkiyet hakları, bunları ıslah eden veya bulup geliştiren gerçek ve tüzel kişilere veya onların kanuni haleflerine aittir.

2.1.2. Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu

Bu Kanunun amacı, hayvanlardan ve hayvan maddelerinden insan ve hayvanlara geçebilen hastalıklardan korunmasını ve bulaşıcı hayvan hastalıkları ile mücadele edilmesini sağlamaktır. Hayvanların sağlığını korumaya, Bulaşıcı hastalıklarla mücadeleye ve bu hususta her türlü tedbirleri almaya, Ülke içindeki hayvan hareketlerine, hayvan maddelerinin sevkine, hayvan ve hayvan maddelerinin ithal ve ihracını sağlık açısından düzenlemeye ve muayeneye dair hükümleri kapsar (Anonymous 1986).

2.2. İlgili Yönetmelikler

Zootečni ile ilgili temel kanunları dayanak alarak oluşturulmuş yönetmelikler aşığıda sıralanmıştır.

2.2.1. İslah Amaçlı Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelik

Bu Yönetmelik 10/03/2001 tarihli ve 24338 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 4631 sayılı Hayvan İslahı Kanununun ilgili maddelerine istinaden hazırlanmıştır (Anonymous 2001 b).

Hayvan yetiştiricilerinin üstün verimli hayvanlar yetiştirmek için kendi aralarında teşkilatlanarak, gerek yurt dışından ithal edilen, gerek yurt içinde yetiştirilen ve gerekse yerli ırk hayvanların genetik potansiyellerinin geliştirilmesi, verimlerinin artırılması, bunların soykütüğü, ön soykütüğü kayıtlarının tutulması ve bu kayıtlara esas teşkil edecek verim kontrollerinin yapılması, hayvanlarla ilgili sağlık hizmetlerinin yürütülmesi ve sigorta işlemlerinin yapılması, üyelerin eğitimlerinin sağlanması, üyeler arasında yarışmalar düzenlenmesi, üye ihtiyaçlarının temin ve tedariki ile her türlü üretimin yurt içi ve yurt dışında pazarlanması, ürünlerin değerlendirilmesi için gerekli tesislerin kurulması, kiralınması ve işletilmesi gibi hususlar ile Hayvan İslahı Milli Komitesi’nin önereceği ve TKB tarafından belirlenecek her türlü hayvan ıslahı çalışmalarının yapılması amacıyla kurulacak birliklerin kuruluş ve hizmetleri ile ilgili esas ve usulleri belirlemek amacıyla hazırlanmış bir yönetmeliktir.

Bir ıslah programı kapsamında her türden hayvana ait soykütüğü ve ön soykütüğü kayıtlarını tutan, üretimin ekonomik olmasını sağlayan, bu amaca yönelik çalışmalar ve araştırmalar yapan,

üyeleri kurum ve kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişiliğe haiz yetiştiricilerden oluşan tüzel kuruluşlar bu Yönetmelik kapsamına girmektedir.

Yönetmelikte Birlik tanımı şu şekilde yapılmıştır “her türden hayvan için ıslah esas olmak üzere, yetiştirme ve pazarlama faaliyetlerini de gerçekleştirmek amacıyla, gerçek ve tüzel kişiliğe haiz yetiştiriciler ile kurum ve kuruluşların oluşturduğu Yetiştirici Birlikleridir”

Birlikler, 4631 sayılı Kanun ve bu Yönetmelikle kendilerine verilen görevlerle ilgili olarak Bakanlığın gözetim ve denetimine tabidir. Birliklerin üstlenecekleri görevleri de yönetmelikte şu şekilde yer alır;

- Üyeleri arasında dayanışmayı sağlamak,
- Mesleki eğitimlerini sağlamak (kurs, seminer ve benzeri tertipleme) her türlü basılı yayım ve diğer yollarla eğitim ve haberleşmeyi sağlamak,
- Ön soy kütüğü, soy kütüğü ve döl kontrolü faaliyetlerini yürütmek,
- Sağlık ve suni tohumlama hizmetleri vermek, ilaç, sperma ve benzeri malzemeleri temin etmek, dağıtmak ve pazarlamak,
- Damızlık materyal, alet ve ekipman, kaba yem, kesif yem, yem bitkileri tohumlukları vesair ihtiyaçlarını sağlamak, dağıtmak ve pazarlamak,
- Yurt içinden veya yurt dışından sağlanan erkek ve dişi materyal, sperma, yumurta, embriyo yada diğer biyolojik materyali kullanarak ıslah programları ile bütünleşen her türlü faaliyet için gerekli kadro ve ekipleri oluşturmak, gerekli hallerde sperma, yumurta, embriyo ve benzeri ıslah materyallerini üretmek için TKB izniyle ruhsatlı üretim merkezleri ve laboratuvarlar kurmak, bu konudaki bilgileri yetiştiricilere duyurmak, kullanımlarına imkan veren sistemi geliştirmek ve bu konuda kurslar düzenlemek,
- Yetiştiricilerin ihtiyaçlarına yönelik iş ve işlemleri yapmak veya yaptırmak,
- Her türlü sigorta hizmetlerini yapmak veya yaptırmak,
- Hayvancılığın geliştirilmesi konusunda gerekli tesisleri kurmak, ortak olmak, işletmek, gerektiğinde bu işler için şirket kurmak.

Bir birliğin kurulabilmesi için aynı tür, ırk veya hattan hayvanlarla çalışan en az 7 yetiştiricinin İl Müdürlüğüne (Valiliğe) yazılı olarak başvurmaları gerekmektedir. Kuruluş izni alan Birlik, ana

sözleşme özetini Ticaret Sicil Gazetesinde yayınlattır ve 3 ay içinde en az 25 üye ile Genel Kurul toplantısını yapar. Genel kurulunu yapan birlik yönetmelikte belirlenen amaçlar doğrultusunda faaliyetlerine başlar.

Ana Sözleşmede Birliğin amacı- konusu, unvanı ve merkezi, sermayesi ve bunun nakdi kısmına karşılık olarak ödenen en az miktar ve her üyenin payının değeri, isme yazılı, üyelik payı belgeleri, aynı sermaye ve devralınan akçalı kıymetlerle işletmelerin neden ibaret oldukları ve bunlara biçilen değerler, Birliğin ne suretle temsil olunacağı ve denetleneceği, Yönetim kurulu üyeleriyle Birliğin temsile yetkili kimselerin ad ve soyadları, Birliğin yapacağı ilanların şekli ve Ana Sözleşmede bu hususta bir hüküm varsa yönetim kurulu kararlarının pay sahiplerinin ne suretle bildirileceği hususları tescil ve ilan olunur.

Yönetmelik hükümlerine göre bir ilde aynı tür, ırk veya hat için aynı ıslah amacına yönelik yalnız bir birlik kurulabilir. Yönetmelikte; Birliğin Organları, Birlik Genel Kurulu, Genel Kurulun Devredilemeyen Görevleri, Genel Kurulun Görevleri, Genel Kurulun hangi durumlarda toplanacağı, Olağan ve Olağanüstü Genel Kurul Toplantısının nasıl gerçekleştirileceği, Toplantıların ne şekilde gerçekleştirileceği, karar alma mekanizmasının nasıl olması gerektiği, Birlik Yönetim Kurulu, Denetleme Kurulu ve Merkez Birliği Delegeleri Seçim yöntemleri, Birliğin kanuni temsilcisi olan ve faaliyetlerini yürüten organı olan Yönetim Kurulunun seçilmesi ve üyelerin haiz olmaları gereken şartlar, Yönetim Kurulunun Görevleri- Sorumlulukları Çalışma Şeklinin nasıl olması gerektiği yer almaktadır.

Birliklerin çıkarlarını korumak, amaçlarını gerçekleştirmeleri doğrultusunda faaliyetlerini yönlendirmek, gelişmelerine yardımcı olmak, dilek ve ihtiyaçlarını Hükümet mercilerine iletmek ve çözümlenmek amaçları ile Merkez Birlikler de oluşturulabilir. Bunun için daha önce kurulmuş aynı konuda faaliyet gösteren en az 7 birlik ortaklaşa Merkez Birliğini kurarlar, başvuruları üzerine TKB'nden kuruluş izni alarak, hazırlanmış olan Merkez Birliği Ana Sözleşme Özetini Türkiye Ticaret Sicil Gazetesinde yayınlanmasından sonra tescil edilirler.

Bahse konu yönetmelikte Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Denetleme Kurulundan oluşan Merkez Birliğinin Organları ve Görevleri de yine tanımlanmıştır.

Birlik, Birliğin gelişmesi, menfaatlerinin korunması, eğitim ve denetim konusunda hizmet verilmesi gibi faaliyetlerin yerine getirilmesi için kurulmuş veya kurulacak aynı çalışma konularına sahip birlikler Merkez Birliğine üye olmak için müracaat edebilir.

Merkez Teknik İşler Şube Müdürlüğü il Birlikleri Teknik İşler Şube Müdürlüklerince toplanan tüm bilgileri toplar, değerlendirir ve denetler. Ayrıca pedigri belgelerini, döl kontrolü çalışma sistemini belirler. Sergi, müsabaka ve benzeri gösterilerle ilgili kuralları tespit eder. Türlerle ait ıslahla ilgili olarak TKB tarafından belirlenmiş kriterlere göre ıslah programlarını hazırlar. Soykütüğü ile ilgili son gelişmeleri ve alınacak tedbirleri belirler ve bunları yayınlar. Soykütüğü faaliyetleri ile ilgili olarak yetiştiricilerin katılımını belirler ve resmi belgeleri muhafaza eder.

Ayrıca Merkez Sağlık İşleri Şube Müdürlüğü de İl Birliklerinin Sağlık İşleri Şube Müdürlükleri tarafından yürütülen koruyucu hekimlik ile ilgili programların hazırlanmasına yardımcı olur. Merkez Birliğinin Döl Kontrolü kapsamında teste alınan ve alınacak adayların sağlık testlerini düzenler.

2.2.2. Hayvanlarda Soykütüğü ve Önsoykütüğü Esasları ile Çalışma Usulleri Hakkında Yönetmelik

Hayvanların kayıt altına alınmasını sağlayacak ve ıslah çalışmalarının verimliliğine temel teşkil edecek bir soykütüğü sisteminin oluşturulması amacı ile 28/02/2001 tarihli ve 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanununa dayanılarak hazırlanmıştır (Anonymous.2001 c). 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanununda konu olarak belirlenmiş her tür hayvan için soy kütüğü esasları aynıdır.

Yönetmelik hayvanlarda tanımlama, soy bilgileri, verim kayıtları, doğum kayıtları, tohumlama kayıtları, sürüden ayrılma ve bu gibi kayıtlar, verilerin depolanması, verilerin değerlendirilmesi, değerlendirme sonuçlarının yayınlanması, ıslah programı, belgelendirme ve ıslahla ilgili diğer konularda yapılacak çalışma ve işlemlerini kapsar.

Soykütüğü ve önsoykütüğü çalışmaları; Tarım İl Müdürlükleri, yetki almış olan yetiştirici birlikleri ve yetki almış olan Merkez Birlikleri tarafından yürütebilmektedir.

Önsoykütüğü sistemi Türkiye’de uygulanan bir sistemdir, uyumlaştırma çalışmalarında böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır. soy kütüğüne giremeyecek hayvanlar için düzenlenmiştir. Önsoykütüğü/soykütüğü sistemini yürütmek isteyen kurum yada kuruluşlar TKB’ye müracaat ederler, uygun görülmeleri halinde, bir protokolle soykütüğü ve önsoykütüğü tutma görevi bu kuruluşa verilir. Yetki verilen kuruluşun konuya ilişkin çalışmaları TKB tarafından istenildiği zaman denetlenebilir.

Kanunda pedigri düzenlemeye esas olacak bilgilerin düzenli olarak toplandığı veri tabanını olan Soykütüğü sisteminin; tanımlama, soy bilgileri, ıslaha konu olabilecek özellik ve bilgiler, doğum, tohumlama ve sürüden ayrılmaya ilişkin bilgiler, verilerin depolanması, verilerin değerlendirilmesi ve sonuçların yayınlanması, ıslah programı, damızlık belgesi veya damızlık sertifikası verilmesi konu ve faaliyetlerini içereceği bildirilmektedir.

Ana ve babası belirli, ancak ebeveynlerinin verim kayıtları olmayan, mensup olduğu ırkın özelliklerini taşıyan hayvanlar için oluşturulacak geçici kayıt sistemi olan Önsoykütüğü Sistemi yine tanımlama, soy bilgileri, doğum, tohumlama ve sürüden ayrılmaya ilişkin bilgiler, verilerin depolanması, damızlık sertifikası verilmesi, soykütüğüne geçebilecek işletmelerin belirlenmesi konu ve faaliyetlerini içermesi gerektiği bildirilmiştir.

Önsoy ve Soykütüğünde kimliklendirmede kullanılan numaralar TÜRKVET’te kullanılan numaralandırma sistemindeki numaralardır, Bakanlık İl Müdürlüklerince yetkili kurum veya kuruluşa tahsis edilir. Sığırlarda numaralama küpesi, sistemi yürütme yetkisi olan kurum veya kuruluş tarafından takılır.

Soy Bilgileri; ana, baba ve varsa büyük ebeveynleri ile ilgili bilgileri içerir. Sığırlarda asgari olarak Önsoykütüğünde: Numara, isim, doğum tarihi, soykütüğünde ise; numara, isim, doğum tarihi ve ananın süt verimi yer almalıdır.

Bu yönetmelikte özellikle sığırlarda olması gereken koşullar konu edilmiştir.(Diğer türlerle ilgili ıslaha konu olabilecek özellik ve bilgiler, TKB tarafından çıkarılacak talimatlarla belirlenecektir denilmiştir, henüz başka bir tür için bu yayınlanmamıştır). Kayıtların tutulmasına, elde edilen verilerin değerlendirilmesine ve damızlık değer tahmini yapılmasına Bakanlık ve/veya soykütüğü sistemini yürütme yetkisi alan kuruluş yetkilidir.

Kayıt edilen bilgiler ile ilgili olan hükümde, soykütüğü ve önsoykütüğü sisteminde illerde tutulan tüm kayıtlar soykütüğü merkez bürosunda depolanacağı ve tüm kayıtların, yapılacak ıslah ve diğer çalışmalarda kullanılmak üzere değerlendirileceği bildirilmiştir.

2.2.3. Hayvan Islahı Milli Komitesinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik

Yönetmelik 28/02/2001 tarihli ve 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanununun 4'üncü maddesine dayanılarak hazırlanmıştır ve hayvansal üretimi ve hayvan ıslahı çalışmalarını yönlendirecek kararlar almak, merkez birlikleri ile ıslah faaliyetleri içinde bulunan gerçek ve tüzel kişiler arasındaki dayanışmayı güçlendirmek, ıslah konusunda yol gösterici faaliyetlerde bulunmak üzere kurulması öngörülen Hayvan Islahı Milli Komitesinin kuruluş ve işleyişi hakkındaki usul ve esasları belirlemekte ve düzenlemektir (Anonymous. 2002).

Hayvan Islahı Milli Komitesi bazı kuruluş temsilcilerinden oluşmaktadır, temsilciler TKB Müsteşarı (Başkan olarak), TÜGEM, TEDGEM, KKGGM'nden 1'er, Ziraat Fakültelerinden, Veteriner Fakültelerinden 2'şer, Türk Ziraat Mühendisleri Odasından, Türk Veteriner Hekimleri Birliği Merkez Konseyinden 1'er temsilci ve Merkez Birliklerinin tümünü temsilen üç temsilci şeklindedir. Hayvan Islahı Milli Komitesinin görevleri aşağıda ki şekilde belirlenmiştir.

- 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu'nun yürütülmesi ile ilgili yönetmeliklerdeki değişikliklerin hazırlanmasını sağlamak.
- Ulusal ıslah programlarının hedef ve ilkelerini belirlemek; sürecini izlemek ve değerlendirmek, gerektiğinde düzenlemeler yapmak.

- Hayvansal üretimin sorunları ve çözümü ile hayvancılığı geliştirmekle ilgili her konuda görüş ve önerilerde bulunmak.
- Üretim ve ıslahla ilgili konularda gerek duyulduğunda, uzmanlardan oluşan alt kurullar oluşturmak, bu kurulların hazırlayacağı görüş ve önerileri inceleyip karara bağlamak.
- Her türlü damızlık materyalin ithalatı ve ihracatı ile ilgili konularda temel kriterleri belirlemek ve TKB'ğine sunmak.
- Her türlü damızlık materyal ve hayvansal ürünler ithalat ve ihracatı ile ilgili olarak uygulanmakta olan ve uygulanması gereken politikalar hakkında Bakanlığa görüş sunmak.
- Hayvan ıslahı ile ilgili faaliyetlerde bulunan kurum ve kuruluşlar arasındaki dayanışmayı güçlendirmek, bunlar arasında uyumu artıracak çalışmalarda bulunmak.
- Yetiştiricilerin ıslah amaçlı kuracakları yada kurdukları örgüt, birlik ve merkez birliklerine yol gösterici faaliyetlerde bulunmaktır.

2.2.4. Hayvan Irklarının Tesciline İlişkin Yönetmelik

Yeni geliştirilen hayvan ırk, tip, hat ve hibritleri ile Türkiye yerli hayvan ırklarının tescili ile ilgili usul ve esasları düzenlemektir, 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanununa dayanılarak hazırlanmıştır (Anonymous 2003). Yerli veya yeni geliştirilmiş ırk, tip, hat ve hibritler, tescil edildikten sonra Milli Tescil Listesine kaydedilir. Tescil Komitesi Bakanlık Müsteşar Yardımcısı başkanlığında ve aşağıda belirtilen kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşur.

Bakanlığın ilgili birimlerinden 5 temsilci,

İlgili Bakanlıklardan 2 temsilci,

Üniversitelerin ilgili fakültelerinden 4 temsilci,

İlgili Meslek Kuruluşlarından 2 temsilci,

İlgili Sivil Toplum Örgütlerinden 2 temsilci,

Türk Patent Enstitüsünden 1 temsilci,

Türk Standartları Enstitüsünden 1 temsilci.

Tescil komitesi Yerli veya yeni geliştirilen hayvan ırk, tip, hat ve hibritlerin Tesciline ilişkin her türlü iş ve işlemleri yapmak ve yaptırmak ile görevlidir.

2.2.5. Hayvan Gen Kaynaklarının Korunması Hakkında Yönetmelik

Türkiye hayvan gen kaynaklarının genotipik ve fenotipik özelliklerinin belirlenmesi, korunması amacıyla yetiştirilmesi, bu özelliklerin kayıt ve koruma altına alınması ile ilgili usul ve esasları düzenlemektir, 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanununa dayanılarak hazırlanmıştır (Anonymous 2002 b).

Yönetmelik ile Hayvan Gen Kaynaklarını Koruma Ulusal Komitesinin Kuruluşu, Çalışma Esasları, Görevleri, Sekretaryası ve Sekretaryanın Görevleri tanımlanmıştır. Başkan olarak TKB Müsteşar Yardımcısı, Bakanlık ilgili birimlerinden 5, İlgili Bakanlıklardan 2, ilgili Fakültelerinden 4, İlgili Meslek Kuruluşlarından 2, İlgili STK'dan 4 temsilci olmak üzere oluşturulmaktadır. Komitenin görevleri aşağıda belirtilmiştir:

- Koruma faaliyetleri ile ilgili ilkeleri, hedefleri ve politikaları belirlemek,
- Konu ile ilgili önceki yıl çalışmalarını değerlendirmek, sonraki yıl çalışma programını yapmak,
- Uygulamada karşılaşılan sorunlar ve bunların çözümleri ile ilgili teklifleri hazırlamak,
- Hayvan Gen Kaynakları ile ilgili envanter çalışması yaptırmak, nesli tükenmekte olan hayvanları tespit etmek,
- Hayvan Gen Kaynaklarının korunması ve yetiştirilmesi faaliyetleri ile ilgili araştırma ve eğitim çalışmalarında, ana hedefleri belirlemek,
- Koruma amaçlı hayvan varlığının tespiti, değerlendirilmesi ve hedeflere ulaşılabilmesi için önerilerde bulunmak,
- Gerektiğinde koruma ile ilgili çalışma gruplarını oluşturmak, görev ve çalışma esaslarını belirlemek,
- Koruma altına alınan hayvan gen kaynaklarının yurt içi ve yurt dışı kullanımı, ithalatı ve ihracatı ile ilgili tavsiye kararları almak.

Komitenin kararları, TKB'ye bildirilir, Bakanlığın onayı ile yürürlüğe girer.

2.2.6. Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Hakkında Yönetmelik

Hayvan hareketlerinin ve hayvan hastalıklarının daha etkin kontrolünü sağlamak, ülkesel yada bölgesel eradikasyon programlarının etkin yürütülmesini desteklemek aynı zamanda ilgili birimlerce gerekli sağlık, ıslah, istatistik ve destekleme ödemeleri kayıtlarının daha düzenli tutulması ve değerlendirilmesi amacıyla hayvancılık işletmelerinin belirlenmesi, tescili ile bu işletmelerde bulunan sığır cinsi hayvanların tanımlanması, kayıt altına alınması ve hayvan hareketlerinin takibi ile ilgili esas ve usulleri tespit etmektir (Anonymous 2002 c).

2.2.7. Damızlık Süt Sığırlarında Soykütüğü Talimatı

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 6.1.2000 tarihinde yürürlüğe koyduğu Damızlık Süt Sığırlarında Soykütüğü Talimatı'nın (Anonymous. 2000 b) tam anlamıyla uygulamaya konulması, daha sonra uygulamaya konulacak sığır ıslah programlarının temelini oluşturacaktır.

Soykütüğü sistemi 2 temel faaliyeti içermektedir tanımlama, süt verim denetlemeleri, sınıflandırma ve doğum, buzağılama, tohumlama, sürüden ayrılma kayıtları konularının veri toplanması ve toplanan verilerin, soykütüğü belgesi, ıslah programı, döl verimi, damızlık değer değerlendirilmesi tahmini konularında kullanımı.

Talimat içinde Tanımlama, Süt Verim Denetlemeleri, Sınıflandırma, Doğum, Buzağılama, Tohumlama ve Sürüden Ayrılma Kayıtları, Soykütüğü Belgesi, Islah Programı, Döl Verimi, Damızlık Değer Tahmini bölümleri yer almıştır. Bu talimat ile birey tanıma ve süt verim denetimlerinin nasıl yapılacağı, dış görünüşe göre sığırların nasıl sınıflandırılacağı, döl verim ölçütlerinin ve sürüden ayrılma kayıtlarının nasıl düzenleneceği ana hatları ile ortaya konmuştur. Ayrıca soykütüğü belgesinin nasıl düzenleneceği, ıslah programının yapısı ve damızlık değerinin nasıl hesaplanacağı açıklanmıştır (Akbaş 2000).

2.3. Büyükbaş Hayvanlarda Zootekni Faaliyetleri

Sığır yetiştiriciliği dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hayvansal üretime katkı açısından ön sıralarda yer almaktadır. TÜİK 2007 yılında Türkiye’nin büyük baş hayvan sayısını 2006 yılına göre %1.36 artış göstererek 11 121 458’e yükselmiş, manda sayısı ise geçen yıla göre %15.73 azalarak 84 705 baş olarak kayıt edilmiştir.

2007 yılında süt üretimi ise bir önceki yıla göre % 3,16 artarak 12 329 789 ton olarak gerçekleşmiştir, bu miktarın % 91,48’ini inek sütü, ve % 0,25’ini ise manda sütü oluşturmuştur. Toplam süt üretiminin % 40’lık bölümü olan 5 050 533 ton sütün, toplam sığır varlığının yaklaşık % 11’i olan 1 299 750 baş kültür ırkı inekten elde edilmiştir (Anonim 2008 r).

Hayvan varlığı bakımından üst sıralarda olan Türkiye, verimler bakımından aynı başarıyı gösterememektedir.

Türkiye’de sığır varlığının % 16’sını Holştayn ırkı, % 6’sını Esmer, % 1,5’ini Simental, % 2,4’ünü Jersey, % 32,7’sini melezler ve % 41,4’ünü yerli ırklar oluşturmaktadır (Özbeyaz 2006).

2001 yılından itibaren sığır cinsi hayvanların tanımlanması ve kayıt edilmesine başlanılmıştır. ‘Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği 1760/2000 sayılı AB mevzuatına uyumlu olarak 2002 yılında hazırlanmış ve uygulamaya sokulmuştur. TÜRKVET sistemi ile hayvanların kayıt işlemleri bilgisayar ortamından il ve ilçe müdürlüklerinde DSYB ve serbest veteriner hekimler tarafından yapılmakta ve yetkililerce takibi yapılabilmektedir.

Damızlık sığır yetiştirme amacıyla kurulan damızlık sığır yetiştirme birlikleri sayısı 73’e ulaşmıştır. Damızlık Sığır Yetiştirici Birlikleri; 4631 Sayılı Hayvan Islah Kanunu ve 19 Aralık 2001 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan "Islah Amaçlı Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelik esaslarına göre kurulur. Bakanlık onaylı Anasözleşme kapsamında faaliyetlerini sürdürür. Kuruluşu tamamlamış, 1’inci Olağan Genel Kurulunu yapmış ve fiilen Soykütüğü, verim kontrolleri suni tohumluma çalışmalarını yapıyor veya yaptırıyor olan İl Birlikleri, Merkez Birliğine üye olabilirler.(Anonim 2008 s). Tüm il birlikleri, Merkezi Birliği çatısında toplanmıştır. İl Birlikleri sığır türüne ait tüm ırklarla çalışabilmektedirler. Soy kütüklerine kayıt edilmiş ırklar bazında toplam hayvan sayıları aşağıda Tablo 2’de görülebilir.

Tablo 2-. TDSYMB’nde kayıtlı Irklar bazında hayvan sayıları

IRK ADI	SAYI	IRK ADI	SAYI
ABEERDEN-ANGUS	609	İSVEÇ KIRMIZISI M.	24
ABEERDEN-ANGUS M.(MELEZİ)	127	JERSEY	41.372
BELÇİKA MAVİSİ	19	JERSEY M.	65.841
BELÇİKA MAVİSİ M.	79	KIRMIZI ALACA-HOLSTEIN	5.893
BOZ IRK	3.522	KIRMIZI ALACA-HOLSTEIN M.	6.295
BOZ IRK M.	550	LIMOUSIN	108
BRANGUS	55	LIMOUSIN M.	159
BRANGUS M.	89	MONTBELIARDE	3.623
BROWN SWISS	516.101	MONTBELIARDE M.	1.234
BROWN SWISS M.	415.616	SİMENTAL	267.608
CHAROLAIS	1.698	SİMENTAL M.	286.626
CHOROLAIS M.	1.738	SİYAH ALACA-HOLSTEIN	3.629.641
DOGU ANAD. KIRMIZISI	30.881	SİYAH ALACA-HOLSTEIN M.	487.334
DOGU ANAD. KIRMIZISI M.	19.889	YERLI GUNEY SARISI	499
GUNEY ANAD. KIRMIZISI	4.280	YERLI GUNEY SARISI M.	579
GUNEY ANADOLU KIRMIZISI M.	334	YERLI KARA	366.460
HEREFORD	266	YERLI KARA M.	21.453
HEREFORD M.	203	ZAVOT	2.300
İSVEÇ KIRMIZISI	926	ZAVOT M.	1.152

Kaynak: Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği yayınlanmamış verileri.

2008/13489 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 01.01.2008'den başlayarak geçerli olmak üzere, kültür ırkı ve kültür ırkı melezi sığır yetiştiren üreticilere, Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği kapsamında kayıtlı, tanımlanmış ve Soy Kütüğü/Ön Soy Kütüğü sistemlerine de kayıtlı olmak şartı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca yayımlanacak tebliğde belirlenecek kriterler çerçevesinde, saf ırk, melez ve hastalıklardan ari işletmelerdekilere farklı olmak üzere, anaç sığır başına, ayrıca anaç manda başına aşağıda belirtilen birim miktarlarda doğrudan ödeme yapılmaktadır (Anonymous 2008).

1	Melez ırklar	300 YTL/baş
2	Saf ırklar	350 YTL/baş
3	Hastalıklardan ari işletmeler	400 YTL/baş
4	Manda	300 YTL/baş

2.3.1. Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği -DSYMB

Damızlık Yetiştirici birlikleri Türkiye’de 1995 yılında kurulmaya başlamıştır. 1998 yılında merkez birliği kurulmuştur. 2000 yılından itibaren TKB’lığı ile birlikte soykütüğü çalışmaları başlatılmıştır. 2005 yılı Haziran ayından itibaren elektronik veri tabanı (e-ıslah) kullanılmaya başlanmıştır. Damızlık Yetiştirici Birliği, ICAR üyesi olup sistemdeki kriterler ICAR kuralları doğrultusunda oluşturulmuştur. INTERBULL’a Türkiye’deki Holstein ırkına ait süt verimleri bildirilmektedir (Anonim 2008 s).

TKB ile TDSYMB tarafından; sığır cinsi hayvanlar için Önsoykütüğü, Soykütüğü, Döl Kontrolü (Progeny testing) çalışmaları yürütülmektedir. Önsoykütüğü Soykütüğüne esas olacak ön bilgilerin kayda alındığı geçici bir kayıt sistemidir. (Ana-baba, S.T.,işletme kaydı gibi.) beş başın altında hayvana sahip işletmelerde ‘Önsoykütüğü Sistemi’ yürütülmektedir. (işletmede 5 baştan fazla hayvan olsa bile o il TDSYMB’ne üye değil ise soykütüğü kaydı tutamaz). Bu sistemle sığır işletmelerinin yaklaşık % 70’inin kayıt altına alınması hedeflenmiştir. Önsoykütüğü sistemi 81 ili kapsamakta olup, 4,218,213 hayvan kayıtlıdır (Anonim 2008 s).

Sığırlarda soykütüğü ülkesel bazda işletmelerinde hayvana ait ferdi ve işletme bazında ıslaha esas olmak üzere verim kayıtlarının tutulduğu veri kayıt sistemidir. TKB'nin denetim ve desteğinde TDSYMB tarafından yürütülmektedir. Sistem AB mevzuatı göz önüne alınarak hazırlanan, 10.03.2001 tarih ve 24338 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 4631 Sayılı Hayvan Islahı Kanunu ile ilgili yönetmelikler ve talimatlar çerçevesinde yürütülmektedir. Soykütüğü sistemi sadece TDSYMB üyesi İl Birlikleri'nde ve TİGEM işletmelerinde sürdürülmektedir. Bu sistem 5 başın üzerindeki işletmelerde uygulanmaktadır. Ayrıca yetiştiricinin damızlık sığır yetiştiricileri birliğine kayıt şartı aranmaktadır. Bu sistem için ülkedeki sığır işletmelerinin en iyi yaklaşık % 30'luk diliminin kayıt altına alınması hedeflenmiştir (Anonim 2008 o).

DSYMB kullandığı soykütüğü kayıt formu üzerinde yer alan bilgiler şunlardır:

soykütüğü numarası (kulak no), adı, cinsiyeti, doğum tarihi, ırkı, kökeni, baba numarası baba adı, ana numarası, ana adı, soykütüğü belgesi var mı (damızlık belgesi, safırk sertifikası), buzağılama sayısı, buzağılama tarihleri, buzağuların akıbetleri, son buzağılama tarihi, varsa diğer bilgileri, düzenleme tarihi, yetiştirici ve uzman ile ilgili bilgiler ve imzalar (Yayınlanmamış DSYMB Notu).

Soykütüğü sistemi on-line çalışan, TDSYMB tarafından yazılımı gerçekleştirilen e-ıslah adlı bilgisayar programı ile yürütülmektedir. Mevcut program diğer ilgili olabilecek veri tabanları ile uyum sağlayabilecek alt yapıya sahiptir (Anonim 2008 o). Sistemde 1,828,486 sığır kayıtlıdır (Anonim 2008 s).

Bu kapsamda başlıca; Hayvan tanımlama, aylık süt ölçümlerinin yapılması, Sınıflandırma (classification), sürü hadiselerinin (buzağılama, tohumlama,eliminasyon gibi) takibi, amaçlı çiftleştirme, damızlık değerlendirme (e.b.v.: estimating of breeding value), belgelendirme yapılmaktadır. 2000 ve 2007 yılları arasında 94.476 adet safırk sertifikası, 28.181 adet Damızlık Belgesi olmak üzere toplam 112.657 adet belge verilmiştir. Döl kontrolü çalışmaları 2000 yılından itibaren TDSYMB'ne üye illerde yürütülmektedir. Projenin başlangıcından itibaren her yıl ortalama 20 aday boğa proje kapsamına alınmaktadır. Döl kontrolü projesinde her yıl alınan aday boğa grubuna döngü adı verilmektedir. Bu bağlamda 2007 yılı sonuna kadar toplam 6 döngü gerçekleştirilmiş olup, toplam 157 boğa test amaçlı olarak menemen suni tohumlama

laboratuvarına alınmıştır. Her bir boğa adayının sperma sağım işlemine 15-16 aylık yaşta test sağımları ile başlanmakta. Sağılan spermalarından 1000 dozu İl Birliklerine üye işletmelerdeki birinci buzağısını doğurmuş ineklerde kullanılmak üzere il birliklerine gönderilmektedir. Bu güne kadar ilk 5 döngünün boğalarına ait test sperma uygulamaları yapılmakta olup, elde edilen dişi yavrularının süt verimleri takip edilmektedir. Bu kapsamda, ilk döngü boğaların sonuçları hesaplanmış olup, katalogları yakın bir tarihte basılıp dağıtılacaktır. Boğaları'n Damızlık Değer tahminleri Ankara Üniversite Ziraat Fakültesi Zootečni Anabilim Dalı tarafından yapılmaktadır. Döl kontrolünde ve genetik değerlendirmede kullanılan yöntem Interbull'a bildirilmiş olup, ilk sonuçların hesaplanmasını müteakip sonuçların da bildirilmesi sağlanacaktır. (Yayınlanmamış DSYMB Notu).

2.4. Küçükbaş Hayvanlarda Zootečni Faaliyetleri

Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği Türk köylüsünün önemli gelir kaynaklarından bir olmasının yanında geleneksel olarak da Türk tarımında önemli bir yer tutmaktadır. TÜİK verilerine göre 2007 yılında koyun sayısı bir önceki yıla göre %0.55 azalarak 25 475 293 baş, keçi sayısı ise %5.37 azalarak 6 286 358 baş olmuştur. 2007 yılı süt üretimi olan 12 329 789 tonun % 6,35'ini koyun sütü, % 1,93'ünü keçi sütü oluşturmuştur (Anonim 2008 r). Halen çoğu bölgede geleneksel yöntemler ile sürüler idare edilmekte ve çoğunlukta yerli ırklardan oluşan sürülerden oluşmaktadır. Kültür ırkı koyunlar da Türkiye'ye getirilerek kullanılmış yerli ırklar ile çevrime melezler de elde edilmiş ve kullanılmıştır.

Koyun ve Keçilerin kimliklendirilmesi ile ilgili olarak AB mevzuatına uygun yönetmelik henüz bulunmamakla birlikte, bu konuda ki mevzuat için çalışmalar sürmektedir.

Türkiye güney sınırında kısıtlı bir bölüm koyun kimliklendirilmiş ve kayıt altına alınmıştır. Damızlık Yetiştirici Birlikleri kendilerine bağlı olan çiftliklerdeki koyun ve keçilere küpe takmaya başlamıştır ve bu bilgileri kendi işletme defterlerinde kayıt etmektedirler. Koyun ve keçi yetiştirici birliklerinin kurulması ve hayvanların kayıt altına almasını teşvik etmek amacıyla,

birlikleri kuran çiftçilere hayvanlarını kayıt altına aldırması halinde destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Henüz koyun ve keçilerin kayıt tescillerine ait bir yayınlanmış mevzuat bulunmamaktadır. Kayıt işlemlerine ait ilave yönetmelikler yayınlanacaktır. “Koyun ve Keçilerin Tanımlanması, Aşılması ” üzerine proje ile AB koşulları ile uyumlu bir tanımlama ve kayıt sistemi kurulması ve PPR hastalığının koyun ve keçilerde kontrol edilmesi ve ülkeden eradike edilmesi planlanmaktadır. 2008 yılında çalışma hazırlıkları başlayan proje ile koyun ve keçi cinsi hayvanlara ait bir veri tabanı oluşturulacaktır. Kimliklendirmeye dair taslak yönetmelikler hazırlanmış olup, proje ile birlikte meclisten onaylanarak işlerlik kazanacağı düşünülmektedir. TR080208 “Koyun ve Keçilerin Kimliklendirilmesi ve Aşılması Projesi- Tagging and Vaccination of Sheep and Goats”, projenin tüm maliyetinin 44,600,000 Euro olacağı hesaplanmıştır buna AB'nin katkısının 34,530,000 Euro olması öngörülmüştür. Projenin amacı koyun ve keçilerin kimliklendirilmesi-kayıt altına alınmaları, hareketlerinin izlenebilmesi ve PPR hastalığının kontrol edilmesi konularında AB ile denk konumda bir uygulama sistemini oluşturulmasıdır. Proje sonlandığında 3 yıllık çalışmaların bitiminde 65 milyon koyun ve keçinin küpelenmesi- kimliklendirilmesi hedeflenmektedir. Bu hayvanların tam fonksiyonlu veri tabanında kayıt altında olması sağlanacaktır (Yayınlanmamış Proje Fişi).

2005 yılı içerisinde beş, 2006 yılı içerisinde bir ilde koyunlara yönelik damızlık yetiştirici birlikleri kurulmuştur. Halen üye kaydı devam etmektedir. Bu birliklerde soykütüğüne yönelik olarak 50 baş ve üzeri sürüler kayıt edilmekte.50 baş altı sayıdaki sürüler ise önsoykütüğüne yönelik kayıt edilmektedir. Kayıt edilen koyun-keçi ırkları ise şunlardır, Karaman, Merinos, Kıl Keçisi, Sakız, Dağlıç, Saenen Keçisi, Mordoğan, İvesi (Yayınlanmamış TÜDKİYEB Bilgi Notu).

Koyun ve keçi yetiştirici birlikleri (diğer tüm tür hayvana yetiştirici birliklerinin de tabi olduğu) Resmi Gazete’de 19.12.2001 tarih ve 24615 sayı ile yayımlanmış olan “İslah Amaçlı Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelik” kurallarına tabidir. Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birlikleri; Yönetmelik esaslarına göre kurulabilir. Koyun-Keçi Yetiştirici Birliği kurmak isteyen aynı il hudutları içinde 25 adet koç altı koyun veya keçisi bulunan asgari 7

kişi/tüzel kişi Adı-Soyadı ve koyun sayılarını belirten imzalı toplu dilekçe ile Valiliğe (Tarım İl Müdürlüğü) müracaat eder, görüş resmi yazı ile kurucu üyelere bildirir. (Bakanlık görüşüne gerek yoktur.) Uygun görüş alındıktan sonra, yetiştiriciler Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği kurmak için hazırlatılan Anasözleşme noterde imza altına alınır.

Geçici Yönetim Kurulu, Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği kurmak üzere Ticaret Sicil Muhafızlığına müracaat eder. Tescilden sonra Türkiye Ticaret Sicil Gazetesinde Anasözleşmenin özetinin de bulunduğu bilgiler yayınlanarak kurulmuş olur. Kuruluşunu tamamlayan Birlik 3 ay içerisinde en az 25 üye ile ilk Olağan Genel Kurulunu yapar.

Genel Kurul tutanakları, tescil bölgesi ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinden birer suret Tarımsal Üretim Geliştirme Genel Müdürlüğüne (TÜGEM) gönderir. Birlik ile ilgili tüm yazışma ve bilgilendirme TÜGEM ile yapılır. Birliğin merkezi il merkezi olup ismi: ..... İli Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği şeklinde olabilir. Koyun ve Keçi Yetiştirici Birliklerinin Amaçları yönetmelikte de belirtildiği üzere, birlik üyeleri ile koordinasyonu sağlayarak, üstün verimli hayvanlar yetiştirmesi için; gerek yurt içinde yetiştirilen gerek, yurt dışından ithal edilen ve gerekse yerli ırkların genetik potansiyellerinin geliştirilmesi, verimlerinin arttırılması, soykütüğü ve önsoykütüğü kayıtlarının tutulması, hayvanlarla ilgili sağlık hizmetlerinin yürütülmesi ve sigorta işlemlerinin yapılması üyelerin eğitimlerinin sağlanması, üyeler arasında yarışmalar düzenlenmesi, ihtiyaçlarının temin ve tedariki ile üretimin yurt içi ve yurt dışında pazarlanması, ürünlerin değerlendirilmesi için gerekli tesislerin kurulması ve işletilmesidir.

Birlikler Soykütüğü ve önsoykütüğü tutulmasına dair “Hayvanlarda Soykütüğü Ve Önsoykütüğü Esasları İle Çalışma Usulleri Hakkında Yönetmelik” kurallarına tabidirler.

Hayvanlarını soykütüğüne kayıt ettirmek isteyen yetiştirici, soykütüğü çalışmalarını yürüten kuruluşa müracaat eder, kriterlere uygun görülenler bu sisteme dahil edilir.

2008/13489 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1. 1. 2008'den başlayarak geçerli olmak üzere, Damızlık koyun ve keçi yetiştiriciliği yapan üreticilere, Damızlık Kayıt Sistemine kayıtlı olma şartı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca yayımlanacak tebliğde belirlenecek kriterler

çerçevesinde, damızlık niteliğinde olan anaç koyun ve keçi başına 10 YTL doğrudan ödeme yapılmaktadır.

2.4.1 Türkiye Damızlık Koyun –Keçi Yetiştiricileri Merkez Birliği -TÜDKİYEB

14 Aralık 2006 tarihinde TKB'na, Merkez Birlik olmak amacı ile başvurularını gerçekleştirmiş ve kuruluşları onaylanmıştır. Başvuruları ardından İl birliklerinden kayıtlar devam etmiş, 17 Şubat 2007 tarihinde kuruluş genel kurulunun gerçekleştirmişlerdir. 2008 yılı itibari ile Türkiye genelinde 63 İl Birliği kurulmuş olup, diğer illerde de kuruluş çalışmaları devam etmektedir (Anonim 2008 ş) .

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye’de işletme başına düşen hayvan sayısı ve birim hayvan başına verimin düşük, yem bitkileri ekim alanlarının yetersiz, çayır ve meraların büyük ölçüde vasıflarını yitirmiş olmaları, hayvan hastalıklarının etkilerini sürdürmesi, üreticilerde teknik bilgi noksanlığı ve üretici örgütlerinin yetersizliği gibi nedenlerle hayvancılık üretimi istenen düzeye çıkarılamamaktadır (Saçlı 2007).

Hayvancılığın gelişebilmesi için her şeyden önce üreticinin para kazanabileceği cazip bir sektör konumuna getirilmesi gerekmektedir. Hayvancılıkta verimlilik ve karlılığın sağlanabilmesi için uygulanacak politikaların ve çalışmaların yetiştiricilerin mevcut üretim alışkanlıklarını değiştirecek teknik ve ekonomik bir ortam yaratması için geleneksel yaklaşımları aşarak yeni sistemlerin belirlenmesi ve bunun yetiştiriciye mal edilmesi gerekmektedir.

Türkiye bir tarım ülkesidir ancak son zamanlarda kendi kendine yetebilen bir ülke konumunu kaybetmekte, önemli gıda maddeleri kalemleri üretiminde büyük azalmalar meydana gelmektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri tükettikleri protein düzeyleri ile doğru orantılıdır. 2003 FAO verilerine göre Dünya’da kişi başına tüketilen günlük toplam protein miktarı 75,72 g iken hayvansal protein tüketimi ortalama 29,08 g olmuştur. Türkiye’de 24,78 gramı hayvansal protein olmak üzere toplam protein tüketimi 96,13 kişi/gün/g, gelişmiş Kuzey Avrupa Ülkelerinde hayvansal protein tüketimi 72,29 kişi/gün/g, Gelişmekte Olan Ülkelerde ise 21,5 gramı hayvansal protein olmak üzere toplam protein tüketimi 68,88 kişi/gün/g’dir (Anonim 2008 t).

Hayvan başına verimlerin düşük olması hayvan varlığı bakımından dünyada ön sıralarda yer alan Türkiye'nin toplam üretiminin düşük olmasına sebep olmaktadır. Dünyadaki örneklere de bakıldığında verimliliğin, yüksek genetik kalitedeki hayvanlar ile sağlanabildiği görülmektedir.

Türkiye’de gerçekleştirilmek istenen ıslah çalışmalarının çoğu damızlık ithalatıyla sınırlı kalmış, hayvansal üretimde arzu edilen ilerleme sağlanamamıştır. İthal edilen damızlık hayvanlar, mevcut hayvan varlığının iyileştirmesinde kısıtlı olarak kullanılabilmiş, kimi zaman ithal edilen

hayvanlar damızlık dışı faaliyetlerde kullanılmış, ucuz et kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Bu durum yerli üretimin engellenmesine de yol açmıştır. Çevirme melezlenmesi faaliyetlerinden az bir kesim yararlanabilmiş yada öngörüsü düşük planlar yüzünden ithal edilmiş hayvanlar Türkiye şartlarına uyum sağlayamamış ve telef olmuşlardır. 1996 yılından itibaren hayvan ithali yapılması tercih edilmemektedir, bu konunun değişmesine dair uluslararası baskılarda mevcut olmasına rağmen ülkede hayvan varlığının korunması, bu süre içinde ülke hayvancılığın toparlanması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Bir başka ana sorun da “Tarım”da yetki kargaşasının yaşanmasıdır, ıslah konusunda birçok TKB birimi çalışmaktadır, zootekni canlı hayvan ithalinde genetik kapasiteye ilişkin şartları belirleyen ve kültür, yerli ırk ve melezlerinde yapılan populasyon, ıslah çalışmaları, çiftçi eğitimlerini düzenleyen TÜGEM’dir. Sağlıkla ilgili kuralları (sperm, embriyo) KKGGM belirlemektedir. Islah ile ilgili denemeler TAGEM tarafından yürütülmekte, değerli gen kaynakları TİGEM işletmelerinde kullanılmaktadır.

Ülkemizde ıslah konusunda farklı birimler kendi konuları dahilinde çalışmaktadır. Fakat bu birimlerin bir araya geldikleri nadir gözlenmektedir.

Araştırma enstitülerinden elde edilen verilerin diğer idari genel müdürlüklerde hayat geçirilme oranları yetersiz kalmaktadır. Ülke ıslah programlarının yürütülmesinde tüm birimlerin bir arada çalışması gerekmektedir. Dağınık yapılanmanın tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. TÜGEM –soy kütüğü kayıt sistemleri, TİGEM- hayvan varlığı, TAGEM –araştırma enstitüleri ve yürüttüğü ıslah projeleri ile KKGGM-kimlik kayıt sistemleri, Birimlerinin hepsinde ıslah ile ilgili konularda çalışmaktadır.

TKB bünyesinde oluşturulmuş komisyonların daha çok bir araya gelmesi ve aktif olarak gündem yaratacak konular da çalışması gerekmektedir. Birimler arası koordinasyonun artması gerekmektedir.

Zootekni çalışmalarının ıslah ve sağlık ayrılmaz parçalarıdır tek bir organizasyon altında birleştirilmelidir. Zootekni mevzuatının daha da geliştirilmesi gerekmektedir. Hâlihazırda sadece

sığır türü hayvanlar için soykütüğü bulunmakta olup, diğer tür hayvanlar için de soykütüklerinin oluşturulması gerekmektedir (Anonim 2008 ü).

Hayvanlarda ıslah çalışmaları yürütülmesinin ön koşulu kayıt tutmaktır. Türkiye’de büyükbaş hayvanların kimliklendirilmesi çalışmaları tamamlanmış, rutin bir şekilde TÜRKVET sisteminden izlenebilmektedir. Fakat TÜRKVET sisteminde güncellemeler gerektiğinde hızlı yapılmamaktadır. Kimi bilgiler geçerli yada doğru değildir. Bu sistemin bir an önce gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu konuda KKGGM’ nün bir genelge ile il ve ilçelerde veri girişi yapan kişilerin bilgileri kontrol ederek güncellemeleri, zamanın veri girişi yapmaları için bir yaptırım veya teşvik uygulaması gereklidir. Daha sonraki aşamalarda bu bilgi tabanının farklı bilgi ağları için bir referans olacağı da düşünülürse, doğru ve işler halde olmasının önem arz ettiği bir kez daha anlaşılmalıdır.

Türkiye’de yeterli bir temel zootekni mevzuatı bulunmamaktadır. Uyumlaşma çalışmalarında AB müktesebatının ilgili bölümü örnek alınmaktadır. Soykütüğü ve diğer damızlık çalışmalarının sürekli ve belirli bir sistemde yürütülebilmesinde başarının anahtarı yetiştiricilerin işin içine çekilmesi, onlara sorumluluk yüklenmesi, sorunları ve çözümünü sahiplenmelerini sağlamaktan geçmektedir. Bunun da gerçekleşmesinin bilinen en iyi yolu, yetiştiriciler tarafından kurulan ve yönetilen Yetiştirici Birlikleridir (Anonim 2008 ü).

Ülkemizde Hayvan Islahı Kanunu'nun 1926'da yürürlüğe girmesine rağmen gelinen noktada gerekli örgütlenme ve iş bölümünün tam olarak ortaya çıkmadığı, görev ve yetki karmaşası yaşandığı, 1995 yılında Damızlık Sığır Yetiştiriciler Birliği'nin kurulması ile hayvancılığı ileri ülkelerdekine benzer bir yapılanmaya gidilmesine rağmen sınırlı miktarda büyükbaş hayvanın dışında düzenli kayıtların tutulduğu bir soykütüğü sisteminin halen yerleşmediği görülmektedir.

Ülke hayvancılığının desteklenmeye ihtiyacı vardır. Desteklemelerde hayvan başına ödemeye geçilmesi ile daha önceki yıllarda üreticiye verilen süt teşvik primi, damızlık düve, buzağı, suni tohumlama, soğutma tankı gibi bir çok destek kaldırılmıştır. Verimliliği ve kaliteyi teşvik eden, sektörü kayıt içine alan diğer bazı destekler de kaldırılmıştır. 2007'de belgeli damızlık düve başına ödenen 550 YTL, sertifikalı düve başına 275 YTL, kalkınmada öncelikli yörelerde suni

tohumlama için 36 YTL, diğer bölgelerde 26 YTL ödeme 2008 yılından itibaren ödenmemiştir. Ayrıca, suni tohumlamadan doğan soykütüğüne kayıtlı buzağı için buzağı başına 140 YTL, ön soykütüğüne kayıtlı buzağı için ödenen 80 YTL'lik destekler de kaldırılmıştır. Sağım ünitesi ve soğutma tankı kuranlara 200 bin YTL'lik faturanın yüzde 40'ı, gübre çukuru yaptıranların ise 100 bin YTL'lik faturasının yüzde 40'ı desteklenirken, 2008'de bu iki destek kalemi de kaldırılmıştır. 2008 hayvancılık desteklerinden sanayici ve üreticinin memnun olmadığı duyumları alınmaktadır. Hem sanayiciler, hem de üreticiler yeni uygulama ile hayvancılıkta kayıt dışı üretimin teşvik edileceğini, kaliteli üretimin ise cezalandırıldığını iddia etmektedirler. Özellikle süt teşvik priminin kaldırılması ile üreticinin faturasız satışı tercih edeceği ve çok büyük oranda vergi kaybı olacağı ifade edilmektedir. Daha önceki yıllarda hayvan ithalatı ile sektörün büyük bir krize girdiği ve 20 yılda ancak toparlanabildiği, süt tozu ithalatı ile süt hayvancılığının büyük zarar göreceği söylemleri de dillendirilmektedir.

Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği'nin yayınladığı kamuoyuna yöneltilmiş bildiriye, damızlık hayvan ithalatının ülkemiz için yararlı bulunmadığı, 1996 yılından bu yana uygulanan sıkı ithal rejiminin yavaş yavaş kırıldığını, ABD'den gebe düve ithaline izin verecek şekilde hazırlanan "Veteriner Sağlık Sertifikası"nın ülke insanımızın sağlığı ve ülkemiz sığırcılığının geleceği için büyük tehlike oluşturacağı ifade edilmiştir. Damızlık hayvan yetiştiricilerinin temeli olan kayıt sisteminin ise sisteme verilen tüm destekler kaldırılmak suretiyle yok olacağı endişelerini kamuoyuna sunmaktadırlar. Soy kütüğüne üye olan ve ıslah çalışması yapan işletmelere farklı desteklemelerin verilmesini talep etmektedirler.

Damızlık hayvan ithali sakıncalı görülse de, Türkiye'nin AB adaylık sürecinde verdiği taahhütlerden biri de et ithalinin başlaması yönündedir, bu konuda AB tarafı ısrarlarını sürdürmekte ve bunu üyelik görüşmelerinde masaya oturmanın ön şartı olarak kullanmaktadır. Son dönemde TKB görüşmeleri neticesinde, bu baskıyı hafifletme çabası ile ithal edilmesi istenen et kaleminin damızlık hayvan alımına yönlendirmesi uygun görülmektedir.

Hayvanların kimliklendirilmesi (tanımlanması) ve tescili ve sığı türü hayvanların hareketlerinin kaydı konusunda bir sistem mevcuttur. Bu sistemin işletmelerin kaydı, hayvanların ve hareketlerinin kaydedilmesi konularında iyileştirilmesi gerekmekte olup, bu sistemin sürekliliği garanti edilmelidir. Bu sistem diğer türleri de kapsayacak biçimde genişletilmelidir. Hayvan hastalıklarının kontrol altına alınması bakımından, Türkiye'nin hem sığır türü hem koyun ve keçi türü hayvanlar için tam anlamıyla işlevsel bir tanımlama ve kayıt sistemine sahip olmasının hayati önemi bulunmaktadır.(Anonim 2008 ü).

1995 yılında Damızlık Sığır Yetiştiriciler Birliği'nin kurulması ile hayvancılığı ileri ülkelerdekine benzer bir yapılanmaya gidildiğinin iyi bir göstergesidir. (Kumlu, 1999).

TDSYMB oldukça aktif olarak uluslararası standartlarda çalışmakta, INTERBULL üyeliği Dünya Holstein Federasyonu üyeliği ile bu oluşumlarda Türkiye'yi temsil etmesi ile göz doldurmaktadır.

Türkiye'de kurulmuş olan sığır yetiştiricileri birlikleri her ırk sığır için soy kütüğü kaydı tutabilmektedir, il birlikleri tek bir ırk için özelleşmiş durumda değildirler. Avrupa Birliği soykütüğü ve birlikler ile ilgili mevzuatta, yetiştirici birliklerinin belli bir ırk hayvan için bir araya gelmiş ve onun soy kütüğünü tutmak üzere çalışan yetiştiricilerden oluşması tavsiye edilmektedir.

Birliklerin örgütlenme şeklinin şuan için bir başlangıç kabul edilmesi ve ileride ırklar bazında bu birliklerin yeniden yapılanması, il birlikleri yerine ırklara ait ülke veya bölge birliklerinin kurulmasına çalışılmalıdır. Türkiye'nin coğrafi bölge ve nüfus yapısı yoğunluğu düşünüldüğünde ülke çapında bir ırka ait tek bir birliğin çalışmalarının pek uygun olmayacağı, bu açıdan bölge ırk birliklerin daha akla yatkın olduğu düşünülmektedir.

Şuan ki sistemin yine merkezde sabit kalarak birlik üyesi yetiştiricilerin kendi ırklarına ait bir birlik çatısı altında ıslah çalışmalarında daha başarılı olabilecekleri düşünülmektedir, keza Avrupa örnekleri de ve mevzuatın önerisi de ırk bazında birliklerin oluşturulması yönündedir.

İrk birlikleri kurulması ile yerli gen kaynakları korunması çalışmaları bu kurulan yerli ırk birlikleri ile yürütülmesi ile daha iyi sonuçlar ortaya çıkacaktır. Yerli gen kaynaklarının korunması kapsamında küçük bazda yapılan projelerin ülke sathında çalışılabilmesi imkanı sağlanacaktır. Merkezi birlik tekrar tanımlanmalı farklı ırklara mensup hayvanlar için farklı birlikler kurulmalıdır.

DSYB verim kayıtlarında sağlıklı toplanamadığı düşünülmektedir. İşletmelerin küçük olması nedeniyle otomatik sağım ünitelerinin yetersizliğinden süt verimi kayıtları sağlıklı tutulamamaktadır. Süt verimleri kayıtları çiftçilerin beyanı ile yapılmaktadır. Birlikler henüz hedef kitlenin tamamı kayıt altına alamamıştır. Süt verimleri yalnızca Holstein ırkı hayvanlarda çalışılabilmekte, her bir inek için sütte yağ, protein ve somatik hücre sayısı gibi vb. tespitler olması gerektiği gibi yapılamamaktadır.

Yetiştirici birliklerinin faaliyetlerinin yaklaşık 10.ncu yılındadır, bu rakam Avrupa Birliği'ndeki benzerleri ile karşılaştırıldığında arada büyük zaman farkı olduğu görülmektedir. Büyükbaş hayvanlar adına oluşturulmaya başlanmış olan soy ve önsoykütükleri sevindiricidir. Fakat hayvanlarda verimlerin artması, ıslahın gerçekleşebilmesi için, hayvan sahiplerinin ve birliklerin desteklenmeye devam edilmesi de bir zorunluluktur.

Koyun ve keçilerde henüz ulusal düzeyde kimliklendirme çalışmaları başlayamamıştır. Koyun – keçi yetiştirici birlikleri ise kurulma aşamasındadır. Merkezi birlik ile ilgili hukuki sorunlar yaşanmaktadır. Koyun ve keçilere ait soy veya önsoykütükleri de resmen tutulamamaktadır, yetiştirici birliklerinin kendi çabaları ile tuttıkları kayıtlar için il ve merkez birliğinde işleyen bir veri tabanı bulunmamakla birlikte, merkez birliğinde ve il birliklerinde de kayıt edilmiş hayvanların bilgi akışı sağlanamamaktadır.

Hayvanların izlenebilmesi için kimliklendirilmesi gerekmektedir. AB'de küçükbaş hayvan kimliklendirme sisteminin de kısa süre içinde değişikliğe gidileceği de akılda tutulmalıdır. Kullanılan kulaktan küpeleme ile numaralandırma pratik değerini yitirmiştir. Avrupa Komisyonu koyun ve keçi türünden olup, doğumundan itibaren 12 ay içerisinde kesime sevk edilmeyecek olan hayvanların ferdi olarak kimliklendirilmesi ve hareketlerinin bu yolla kaydedilmesi zorunlu

hale gelmiştir. 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren doğan her koyun ve keçinin, elektronik bir belirleyici ile işaretlenmesi, işletmedeki her bir hayvanın kayıt altına alınması, işletmeler ve bölgeler arasındaki hareketlerin bilgisayar otomasyonu ile kontrol altına alınması yönünde yaptırımlar uygulanacaktır. 2008 programlaması mali işbirliği içinde başlatılacak olan küçükbaş hayvanların kimliklendirilmesi ve PPR projesinin bu konu göz önünde tutularak revize edilmesi, kimliklendirme çalışmalarının gelecekte de kullanılabilir olmasının bugünden teminine çalışılmalıdır.

Damızlık Koyun Keçi Yetiştiriciler Birliği'ne üye işletmelerde belirlenen sorunların giderilmesi ve sürdürülen süt keçiciliğinin geliştirilmesi için, birlik üyeleri arasında eşgüdümün sağlanarak yüksek verimli hayvanların yetiştirilmesi, gerekli ıslah programlarının planlanması, ön soy ve soy kütüğü kayıtlarının tutulması, suni tohumlama hizmetinin verilmesi, entansifleşme eğilimdeki işletmelerde barınakların planlanması, sağlık koruma uygulamalarının yürütülmesi, kaliteli kaba yem organizasyonunun sağlanması keçicilik işletmelerinin karlılığı vazgeçilmez olgulardır. Damızlık birliklerinin, bölgenin ihtiyacına uygun bir ıslah programı geliştirmesi ve üyeleri ile uygulaması elzemdir (Koyuncu, Pala et al. 2006).

Birlik faaliyetlerin bir süre daha Devlet eliyle şekillendirilmesi, bilgi ve maddi olarak bu birliklerin desteklenmesi, tek başlarına ayakta kalacakları zamana değin desteğin sürdürülmesi bir zorunluluktur, birlik oluşturma çabaları sırasında TKB tarafından görevlendirilmiş kişilerin birliklere ön ayak olmaları sağlanabilmelidir. TDSYMB ile yapıldığı gibi, koyun ve keçi yetiştirici birliklerinde de bir düzen sağlanması ve işlerlik kazandırılması için, soy kütüğü ön soy kütüğü çalışmalarında TÜGEM birimlerince ortak çalışmalar yapılmalıdır. TDSYMB'nin deneyimlerinden yararlanılmalıdır, bu iki yetiştirici birliğinin koordineli olmaları için Bakanlık nezdinde girişimlerde bulunulmalıdır.

KKGM tarafından yürütülecek olan küçükbaşların kimliklendirme çalışmaları sürdürülürken yetiştirici birlikleri ile beraber çalışmaları, kütük kayıtları ile paralel yürütüleceği umulmaktadır. Türkiye'de sığır yetiştiriciliğinde olduğu gibi Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliğinin hızla birçok ilde örgütlenmesi ve kendine yeter hale gelmesi zorunludur.

Küçük işletme büyüklüğündeki hayvanlarında soy kütüklerine kayıt edilmeleri için de çalışmalar yapılabilir, az sayıda hayvana sahip hanelerin tek bir işletme olarak köy veya mahalle bazında kayıt edilmeleri ve ıslah faaliyetlerinden yararlanabilmeleri gerekmektedir. Türkiye genelinde hayvancılığın az hayvanla idame ettirilemeye çalışılıyor olması yüzünden yapılan çalışmalar belli bir kesim de kalmakta, düzeltilmek istene ırk yapıları maalesef büyük ölçekte gerçekleştirilememektedir.

24 Mart 2001 tarihinde yayımlanan ilk Ulusal Programdan günümüze kadar Avrupa Birliği mevzuatına uyum sağlamak amacıyla mevzuat ve altyapı çalışmaları sürdürülmektedir. Zootekni mevzuatının daha da geliştirilmesi gerekmektedir. Hâlihazırda sadece sığır türü hayvanlar için soykütüğü bulunmakta olup, diğer tür hayvanlar için de soykütüklerinin oluşturulması gerekmektedir (Anonim 2008 ü).

Sığırlarda ve koyunlarda pedigrî sertifikaları, performans izleme metotları ve genetik değerlendirme metotları, birlik içi veteriner ve zooteknik kontroller, Üçüncü Ülkeler ile olan zooteknik münasebetlere dair konulardaki mevzuat uyum çalışmaları üyelik sonrası döneme bırakılmıştır.

Zootekninin konusu kültür ırkı hayvanlar üretmek, verimlerin artırılması olduğu kadar yerli gen kaynaklarının da korunmasına çalışmalarına eğilmesi gerekmektedir. Yerli gen kaynaklarının korunması adına projeler yürütülmesi insitu veya invivo koruma çalışmaları yapılsa da bu çalışmaların Devlete ait bir kaç enstitü de araştırmayı geçmeyen çalışmalar olarak kalması üzücüdür. Halk elindeki yerli ırk hayvanlarında çevirme melezi adı altında genetik yapısının bozulmasının doğru olmadığı düşünülmektedir.

Zooteknik faaliyetlerinin yetersiz olduğu ülkemizde özellikle, ıslah konularında çalışan uluslararası örgütler ile olan üyelik münasebetlerinde, tek bir koordinasyon kurumunun üye olması ve bir kurumun her türlü iletişimi sağlaması, ülke içinde ise bu kurum üzerinden iş bölümünün veya bilgi akışının sağlanması daha sonraki aşamada daha çok kurumun/ STK'nın/ araştırma kurumunun bu örgütlere üye olmaları desteklenmelidir.

KAYNAKLAR

Akbaş Y.,2000., Hayvan Islahına Yönelik Verilerin Değerlendirilmesinde Son Gelişmeler. TYUAP Ege-Marmara Dilimi 2000 Yılı Hayvancılık Bilgi Alışveriş Toplantısı, 25-27 Nisan 2000, Ege Tarımsal Araştırma enstitüsü, Menemen, İzmir.

Anonim 2008 a : UK National Action Plan on Farm Animal Genetic Resources November 2006
Erişim Adresi: <http://www.defra.gov.uk/farm/livestock/strategy/genetic-res/pdf/fangr-actionplan.pdf>
Erişim Tarihi: 23 Ocak 08

Anonim 2008 b: Animal Welfare
Erişim Adresi: <http://www.defra.gov.uk/animalh/welfare/zootechnics/index.htm>
Erişim tarihi: 20 Ocak 2008

Anonim 2008 c :EU Zootechnical Legislation
Erişim Adresi: http://www.abgs.gov.tr/files/tarama/tarama_files/12/SC12EXP_Zootechnic.pdf
Erişim tarihi: 20 Ocak 2008

Anonim 2008 d : Zootechnics Legislation
Erişim Adresi: http://ec.europa.eu/food/animal/zootechnics/legislation_en.htm
Erişim Tarihi: 30 Ocak 2008

Anonim 2008 e: Zootechnics
Erişim Adresi: http://ec.europa.eu/food/animal/zootechnics/index_en.htm
Erişim Tarihi: 30 Şubat 2008

Anonim 2008 f : Regulatory Committees
Erişim Adresi: http://ec.europa.eu/food/committees/regulatory/index_en.htm
Erişim Tarihi:10 Mart 20008

Anonim 2008 g : Pure-bred breeding animals: bovine species
Erişim adresi: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l12044.htm>
Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2008

Anonim 2008 h : ICAR Home page.
Erişim Adresi: <http://www.icar.org/pages/statutes.htm>
Erişim Tarihi: 1 Haziran 2008

Anonim 2008 ı: ICAR, Aims
Erişim Adresi: <http://www.icar.org/pages/aims.htm>
Erişim Tarihi: 6 Haziran 2008

Anonim 2008 i: INTERBULL
Erişim Adresi: <http://www-interbull.slu.se/summary/framesida-summary.htm>
Erişim Tarihi: 10 Haziran 2008

Anonim 2008 j.: Working Document on the work programmes of the community reference laboratories in the field of animal health and live animals for 2008, European Commission, SANCO

Erişim Adresi: http://ec.europa.eu/food/animal/diseases/laboratories/index_en.htm

Erişim Tarihi: 30 Haziran.2008

Anonim 2008 k: Veterinary and zootechnical checks at the Community's internal frontiers

Erişim Adresi: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l12050.htm>

Erişim tarihi: 6 Haziran 2008

Anonim 2008 l : Principles Of Danish Cattle Breeding

Erişim Adresi: <http://www.lr.dk/kvaeg/diverse/principles.pdf>

Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2008

Anonim 2008 m: Central Agricultural Office, Hungary

Erişim Adresi: http://www.ommi.hu/index_en.html

Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2008

Anonim 2008 n : Cattle, sheep and pig breeding strategy in Hungary - I. Sandor I. Sandor
Ministry of Agriculture, Budapest, Hungary-

Erişim Adresi: <http://www.fao.org/docrep/006/AD250E/ad250e00.HTM>

Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2008

Anonim 2008 o: Sualname

Erişim Adresi:

http://www.abgs.gov.tr/files/tarama/tarama_files/12/sorular%20ve%20cevaplar_files/SC12_cevaplar.pdf

Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2008

Anonim 2008 ö : TÜGEM

Erişim Adresi: <http://www.tugem.gov.tr/tugemweb/bkhd.html>

Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2008

Anonim 2008 p : TÜGEM

Erişim Adresi: <http://www.tugem.gov.tr/tugemweb/hgproje.html>

Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2008

Anonim 2008 r: Hayvansal Üretim 2007

Erişim Adresi : http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=46&ust_id=13

Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2008

Anonim 2008 s : DSymb

Erişim Adresi: <http://www.dsymb.org.tr/index1.htm>

Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2008

Anonim 2008 ş: TÜDKİYEB

Erişim Adresi: http://www.hrseem.com/koyun/haberler/haber_img/Sayin_Bakanim.doc)

Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2008

Anonim 2008 t: FAOSTAT Database Results

Erişim Adresi: <http://faostat.fao.org/site/502/DesktopDefault.aspx?PageID=502>

Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2008.

Anonim 2008 u: Türkiye Almanya Arasında Eşleştirme Projesi “Türkiye’nin Avrupa Birliği Veterinerlik Müktesebatına Uyumu İçin Verilen Destek” Nihai Rapor

Erişim Adresi: <http://twinning.vet.gov.tr>

Erişim Tarihi: 1 Eylül.2008

Anonim 2008 ü:Tarama Raporu

Erişim Adresi:

http://www.abgs.gov.tr/files/tarama/screening_files/12/ch_12_tarama_sonu_raporu_tr.pdf

Erişim Tarihi: 1 Eylül.2008

Anonymous 1977 a ; Council Directive of 25 July 1977 on pure-bred breeding animals of the bovine species , OJ L 206, 12.8.1977, p. 8

Anonymous 1977 b : Standing Committee on Zootechnics

Anonymous 1984 a; Commission Decision of 27 April 1984 laying down the criteria for the recognition of breeders' organizations and associations which maintain or establish herd-books for pure-bred breeding animals of the bovine species (84/247/EEC) - (OJ L 125, 12.5.1984, p. 58)

Anonymous 1984 b: Commission Decision of 19 July 1984 laying down the criteria for entering cattle in herd-books (84/419/EEC) (OJ L 237, 5.9.1984, p. 11)

Anonymous 1986: 3285 Sayılı Hayvan Sağlığı Ve Zabıtası Kanunu Yayımlandığı R.Gazete: 16.05.1986-19109

Anonymous 1987 ; Council Directive of 18 June 1987 on the acceptance for breeding purposes of pure-bred breeding animals of the bovine species (87/328/EEC) (OJ L 167, 26.6.1987, p. 54)

Anonymous 1989: Council Directive of 30 May 1989 concerning pure-bred breeding sheep and goats (89/361/EEC) OJ No L 153, 6. 6. 1989, p.30.

Anonymous 1990 a : 90/254/EEC: Commission Decision of 10 May 1990 laying down the criteria for approval of breeders' organizations and associations which establish or maintain flock-books for pure-bred breeding sheep and goats
Official Journal L 145 , 08/06/1990 P. 0030 - 0031

Anonymous 1990 b : 90/255/EEC: Commission Decision of 10 May 1990 laying down the criteria governing entry in flock-books for pure-bred breeding sheep and goats Official Journal L 145 , 08/06/1990 P. 0032 - 0034

Anonymous 1990 c : 90/256/EEC: Commission Decision of 10 May 1990 laying down methods for monitoring performance and assessing the genetic value of pure-bred breeding sheep and goats Official Journal L 145 , 08/06/1990 P. 0035 - 0037

Anonymous 1990 d : 90/257/EEC: Commission Decision of 10 May 1990 laying down the criteria for the acceptance for breeding purposes of pure-bred breeding sheep and goats and the use of their semen, ova or embryos Official Journal L 145 , 08/06/1990 P. 0038 – 0038

Anonymous 1990 e: 90/258/EEC: Commission Decision of 10 May 1990 laying down the zootechnical certificates for pure-bred breeding sheep and goats, their semen, ova and embryos Official Journal L 145 , 08/06/1990 P. 0039 - 0047

Anonymous 1996 : 96/463/EC: Council Decision of 23 July 1996 designating the reference body responsible for collaborating in rendering uniform the testing methods and the assessment of the results for pure-bred breeding animals of the bovine species Official Journal L 192 , 02/08/1996 P. 0019 – 0020

Anonymous 2000 a; Regulation (EC No /2000 of the European Parliament and of the Council of 17 July 2000 establishing a system for the identification and registration of bovine animals and regarding the labelling of beef and beef products and repealing Council Regulation (EC) No 820/97, Official Journal L 204 , 11/08/2000 P. 0001 - 0010

Anonymous 2000 b: Damızlık Süt Sığırlarında Soykütüğü Talimatı

Anonymous 2001 a 10 Mart 2001 tarih ve 24338 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu

Anonymous 2001 b : Islah Amaçlı Yetiştirici Birliklerinin Kurulması Ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (Yayımlandığı Resmi Gazetenin Tarihi: 19.12.2001 Sayısı: 24615

Anonymous 2001 c : Hayvanlarda Soykütüğü Ve Önsoykütüğü Esasları İle Çalışma Usulleri Hakkında Yönetmelik (12, 2001) Resmi Gazete Sayısı: 24605

Anonymous 2002 : Hayvan Islahı Milli Komitesinin Kuruluş Ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik resmi gazete 19 Mart 2002 Sayı : 24700

Anonymous 2002 b: Hayvan Gen Kaynaklarının Korunması Hakkında Yönetmelik 19.03.2002 tarih ve 24700 Sayılı Resmi Gazete

Anonymous 2002 c : Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili Ve İzlenmesi Hakkında Yönetmelik. (07, 2002) Resmi Gazete Tarihi: 28/07/2002 Resmi Gazete Sayısı: 24829

Anonymous 2003 Hayvan Irklarının Tesciline İlişkin Yönetmelik. 17 Haziran 2003 tarihli ve 25141 sayılı Resmi Gazete

Anonymous 2004; Council Regulation (EC) No 21/2004 of 17 December 2003 establishing a system for the identification and registration of ovine and caprine animals and amending Regulation (EC) No 1782/2003 and Directives 92/102/EEC and 64/432/EEC . OJ L 5, 9.1.2004, p. 8–17

Anonymous 2005 : Commission Decision of 17 May 2005 on pedigree certificates and particulars for pure-bred breeding animals of the bovine species, their semen, ova and embryos (notified under document number C(2005) 1436) (2005/379/EC)

Anonymous 2006 : Commission Decision of 20 June 2006 laying down performance monitoring methods and methods for assessing cattle's genetic value for pure-bred breeding animals of the bovine species (notified under document number C(2006) 2376) (Text with EEA relevance) (2006/427/EC)

Anonymous 2008 : 2008/13489 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
European Communities 2008; . The Veterinarian Animal Health, Welfare&Veterinary Public Health Developments In Europa Since 1957., ISBN-978-92-79-06997-0

Koyuncu E. , Pala A., Savaş T., Konyalı A., Ataşoğlu C., 2006. Çanakkale Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliği Üyesi Keçicilik İşletmelerinde Teknik Sorunların Belirlenmesi., Hayvansal Üretim Dergisi 47(1).

Kumlu S., Akman N.- Uluslararası Standartlar Ve Türkiye Ulusal Sığır Islah Programı, 4. Ulusal Zootekni Bilim Kongresi Sözlü Bildiri

Özbeyaz C., 2006. Sığır Yetiştiriciliği Ders Notları. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Ankara.): Sığır Yetiştiriciliği Ders Notları. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Ankara.

Saçlı Y., 2007. AB'ye Uyum Sürecinde Hayvancılık Sektörünün Dönüşüm İhtiyacı, DPT Uzmanlık Tezi. Ankara

Yayınlanmamış DİABK Notu

Yayınlanmamış DSYMB Notu

Yayınlanmamış Proje Fişi

Yayınlanmamış TÜDKİYEB Bilgi Notu

Yayınlanmamış TÜGEM Bilgi Notu

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad Soyad : Emine Özlem PİDECİOĞLU DEDEYİ
Mesleği : Veteriner Hekim
Doğum Yeri –Tarihi : Ankara- 24/05/1978
Medeni Durumu : Evli
İletişim adresi : Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı
Eskişehir yolu, 9.km, Lodumlu-Ankara
Telefon : 0-312-287 33 60 / 2142

Eğitim

2004- : Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Zootehni ABD Doktora Programı Öğrencisi
2003-2004 : Ankara Üniversitesi Biyoteknoloji Enstitüsü
Temel Genetik Doktora Programı Öğrencisi
2003-1996 : Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi
1996-1989 :Yıldırım Beyazıt Anadolu Lisesi

Staj ve Seminerler

Temmuz -Ağustos 1999 : Zorunlu Mesleki Staj- Kibbutz Programı, İsrail
Kasım 2004 : PCM eğitimi, REC Türkiye, Ankara
Şubat 2005 : Kanatlı Kesimhanelerinde HACCP Sertifika Programı,
Ankara Veteriner Hekimler Odası, Ankara
Nisan-Haziran 2006 :AB Temel Eğitim Kursu, ATAUM, ANKARA
Ocak-Mart 2007 : Ortak Tarım Politikası Kursu, ATAUM, ANKARA
Mayıs 2007 :Veteriner Epidemiyoloji kursu Viyana, Avusturya.

Mesleki Deneyim

Ağustos 2005

: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı,

AB Ekonomik ve Teknik İlişkiler Şube Müdürlüğü,

AB Uzman Yardımcısı